

คน พื้นที่ เมืองและอุตสาหกรรม : ว่าด้วยเรื่องปฏิสัมพันธ์ของคนกับการขยายตัวของเมือง และอุตสาหกรรมในพื้นที่เมืองพระประแดงยุคพัฒนา

ภควุฒิ ทวียศ¹

บทคัดย่อ

บทความนี้สำรวจปฏิสัมพันธ์ของคนกับเมืองและอุตสาหกรรมในเมืองพระประแดงนับตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ที่รับวาทกรรมการพัฒนาจากตะวันตกมาปรับโครงสร้างพื้นฐานของประเทศไทยให้เข้าไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NIC) เมืองพระประแดงเป็นพื้นที่สำคัญในการรองรับการขยายตัวของย่านโรงงานอุตสาหกรรมต่อจากกรุงเทพมหานคร จนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากโดยเฉพาะในเชิงโครงสร้างทางกายภาพที่ส่งผลต่อความเป็นย่านและวิถีชีวิตของคนเมืองพระประแดง จำนวนโรงงานที่เพิ่มขึ้นเข้าโอบล้อมพื้นที่ชุมชนเก่าของเมืองพระประแดงเกิดการอพยพเข้ามาของคนกลุ่มใหม่ทั้งกลุ่มแรงงานในโรงงาน และกลุ่มคนในภาคบริการที่เข้ามาเพื่อรองรับการอุปโภคบริโภคของกลุ่มแรงงานอุตสาหกรรมใหม่ ส่งผลให้พื้นที่ชุมชนพระประแดงเก่าเกิดการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวไปเป็นย่านตลาดการค้าและที่อยู่อาศัยที่หนาแน่นจนกลายเป็นย่านสลัมหรือชุมชนแออัด

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษา 3 ประเด็นสำคัญ คือ ประเด็นที่หนึ่ง ศึกษาการปะทะของพื้นที่ชุมชนเก่ากับพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมใหม่ในเขตเมืองพระประแดงยุคพัฒนา ประเด็นที่สอง ศึกษาย่านตลาด : การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางการค้าของชุมชนเมืองพระประแดง และประเด็นสุดท้าย ศึกษาย่านสลัม : การเปลี่ยนแปลงพื้นที่พักอาศัยกับแหล่งชุมชนแออัดในเมืองพระประแดงและพื้นที่โดยรอบ

คำสำคัญ: คน พื้นที่ เมือง อุตสาหกรรม พระประแดง

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ e-mail: pakawut@hotmail.com

People, space, urban and industry: A matter of interaction of people with urbanization and industrialization in Phra Pradaeng city during the Development Period

Pakawut Thaweeyot²

Abstract

This article explores the interaction between people, urbanization, and industrialization in Phra Pradaeng since Field Marshal Sarit Thanarat imported Western developmental discourse to improve Thailand's fundamental structure become a newly industrialized country (NIC). Phra Pradaeng was a strategic area to handle the expansion of Bangkok factories after. Thus, it underwent major changes, particularly in terms of physical structure, which in turn affected the ways of life of its people. The increase of factories saw the old communities embraced by factories. There were newcomers migrating to the area, both factory workers and those from the service sector to cater to the growing demands in this area. Phra Pradaeng was transformed into a commercial and residential area, and became so crowded that slums emerged.

This article aims to study three main points – the clash between old town and new industrial zones in Phra Pradaeng in Development Era; The commercialization of Phra Pradaeng communities; and the slums and residential areas in Phra Pradaeng and its neighboring areas.

Keywords: People, Space, Urban, Industry, Phra Pradaeng

² Lecturer at Department of History, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University. e-mail: pakawut@hotmail.com

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หลังสงครามโลกครั้งที่สองภายใต้การนำจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ช่วงทศวรรษ 2500 มีการรับวาทกรรมการพัฒนาจากอเมริกาเพื่อตอบสนองนโยบายรัฐในการปรับโครงสร้างพื้นฐานของรัฐไทยภายใต้กระบวนการใหม่ที่ผลักดันสถานะประเทศด้อยพัฒนาให้รัฐไทยทำให้รัฐไทยต้องเร่งพัฒนาตัวเองเพื่อให้หลุดพ้นจากสถานะดังกล่าว แนวทางสำคัญที่เป็นทางออกในการแก้ไขปัญหา คือ ต้องเร่งปรับตัวเองให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NIC) ในความหมายของความพยายามเลื่อนสถานะขึ้นไปสู่ความเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว การเป็น NICs จึงกลายเป็นแนวคิดต้นแบบที่ถูกผลิตสร้างขึ้นและแผ่ขยายชุดความคิดดังกล่าวผ่านบทบาทขององค์การโลกาภิวัตน์อย่างธนาคารโลก (World Bank) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ซึ่งเป็นเครื่องมือของรัฐโลกที่หนึ่งที่พยายามสร้างกลไกในหลักต้นวาทกรรมการพัฒนาควบคู่ไปพร้อมกับการเปลี่ยนให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม (Industrialization) แบบตะวันตก ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐไทยต้องเร่งดำเนินการ (Chairat, 2011)

จากการผลักดันการพัฒนาของรัฐไทยส่งผลให้ความเป็นเมืองและอุตสาหกรรมสมัยใหม่จึงเติบโตขึ้น
มาอย่างก้าวกระโดดผ่าน “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” ตามระยะทุกๆ 5 ปี ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่
ครอบคลุมนโยบายด้านเศรษฐกิจทั้งหมด การพัฒนาที่รับเร่งส่งผลให้เกิดภาวะการกระจุกตัวของคนในเขตเมือง
และเขตอุตสาหกรรมโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ภาครัฐจึงพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยเร่งกระจายความแออัด
ทั้งจำนวนประชากร พื้นที่เมืองและพื้นที่อุตสาหกรรม ออกไปสู่ย่านชานเมืองและส่วนภูมิภาคเพื่อแบ่งเบาภาระ
ให้กับพื้นที่เมืองในกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้เมืองรอบนอกกรุงเทพมหานคร กลายเป็นพื้นที่รองรับความเจริญ
ของเมืองและภาคอุตสาหกรรมในระลอกถัดมา

การขยายตัวของพื้นที่เมืองและอุตสาหกรรมทำให้เกิดการเคลื่อนไหวขอบเขตเชิงพื้นที่ระหว่างคน พื้นที่เมือง และพื้นที่อุตสาหกรรมอย่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ด้านพื้นที่กับ “คน” โดยทั่วไปนั้นมีปฏิสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่ โดยตลอด ทั้งพื้นที่การอยู่อาศัย พื้นที่การบริโภค พื้นที่การเดินทาง พื้นที่การทำงาน พื้นที่การพักผ่อน พื้นที่การเข้าสังคม ฯลฯ ซึ่งเป็นการใช้พื้นที่ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในแต่ละวันของคน (everyday life) นอกจากนี้การใช้พื้นที่ประจำวันของคนยังมีการอธิบายปฏิสัมพันธ์ในแง่ของความเป็นพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นผลผลิตของการให้ความหมายทางสังคมต่อพื้นที่อีกแง่มุมหนึ่ง

ด้านพื้นที่กับ “ความเป็นเมือง” ในรูปแบบหนึ่งจะพิจารณาจากจำนวนการกระจุกตัวของประชากรในเขตพื้นที่ โดย Daranee (2006) ได้กล่าวถึงข้อเสนอของ Goldstein เรื่องกระบวนการเป็นเมืองในประเทศไทยว่า การกำหนดเขตเมืองจะกำหนดว่าเขตเมืองจะต้องมีประชากรไม่ต่ำกว่า 10,000 คน การศึกษาการเปลี่ยนแปลงระดับของกระบวนการเป็นเมืองอาจจะดูได้จากการเปรียบเทียบจำนวนเมืองที่กำหนดขนาดประชากรไว้ และการกระจายของประชากรในเมืองเหล่านี้ การศึกษาเรื่องความเป็นเมืองจึงเป็นการเน้นมองไปเกิดเมืองส่งผลต่อการขยายตัวในเชิงพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพด้านโครงสร้างพื้นฐานเมือง คือมีการเกิดขึ้นโรงงาน

หมู่บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ มหาวิทยาลัย ห้างสรรพสินค้า สำนักงาน เป็นต้น นันหมายถึงการเกิดเมืองส่งผลให้การใช้ประโยชน์ในที่ดินเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งจะกระทบต่อปฏิสัมพันธ์ของคนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการใช้ชีวิต การอพยพและการเคลื่อนย้ายเชิงพื้นที่ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี นอกจากการมองความเป็นเมืองในมิติของประชากรศาสตร์ที่ส่งผลต่อโครงสร้างทางกายภาพแล้วยังสามารถมองในมิติทางวัฒนธรรมได้ด้วยเช่นกัน งานของ Wimonstri (1994) ได้วิพากษ์แนวทางการศึกษาระบบเมืองมหานครว่า ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปในการมองเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ การอพยพประชากร การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย การพัฒนาเมือง และการวางแผนทางด้านกายภาพ ซึ่งเป็นมิติในการมองที่ขาดมุมมองความเป็นเมืองในเชิงวัฒนธรรม โดย Wimonstri (1994) เสนอมองความเป็นเมืองในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบ “ย่าน” ซึ่งเป็นศูนย์รวมของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในวิถีชีวิตชาวเมือง ซึ่งเป็นกลไกของระบบซื้อขายแลกเปลี่ยน เป็นศูนย์รวมของข่าวสารที่ชาวเมืองมาเล่าสู่กันฟังในขณะที่พบปะกัน และเป็นบริเวณที่มีกิจกรรมทางสังคมอย่างหลากหลาย เปรียบเสมือน Living monument ของเมืองที่ใช้เป็นจุดเชื่อมระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ในการมองพื้นที่เมืองในรูปแบบ “ย่าน” จะทำให้เข้าใจภาพปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนพื้นที่ และเมืองในทางวัฒนธรรมได้ดียิ่งขึ้น

ด้านพื้นที่กับ “อุตสาหกรรม” เป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นภายใต้การควบคุมและการกำกับดูแลของรัฐ ซึ่งถือเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างมีความแข็งแกร่งและผูกติดอยู่กับรัฐมากกว่าพื้นที่ของคนและเมืองที่กล่าวไปข้างต้น เนื่องจากการเกิดพื้นที่อุตสาหกรรมมักจะเกิดจากการกำหนดโดยนโยบายที่ผลักดันจากรัฐบาลในการส่งเสริมให้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม การกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรม ทั้งในรูปแบบที่รัฐเป็นเจ้าของ รูปแบบกึ่งรัฐกึ่งเอกชนในลักษณะของรัฐวิสาหกิจ หรือรูปแบบที่เอกชนเป็นเจ้าของโดยตรง อย่างไรก็ตามรัฐก็มีบทบาทในการครอบงำอำนาจการควบคุมในพื้นที่อุตสาหกรรมในทั้งสามรูปแบบ แม้กระทั่งรูปแบบที่เอกชนเป็นเจ้าของก็ต้องผ่านการอนุญาตจากรัฐในการประกอบกิจการอุตสาหกรรมเช่นกัน

ด้านปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่ของโรงงานอุตสาหกรรมกับคนและเมือง พื้นที่อุตสาหกรรมถือเป็นพื้นที่ของการทำงานและการผลิต ดังนั้นการเกิดขึ้นของโรงงานจะส่งผลให้คนในฐานะลูกจ้างโรงงานมีการเคลื่อนที่เข้ามาเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งส่วนใหญ่พื้นที่อุตสาหกรรมจะถูกผลักดันจากการจัดตั้งให้ออกไปไกลจากพื้นที่เมืองมหานคร หรือแหล่งที่อยู่อาศัยของคนตามแนวคิดของการจัดระเบียบเมืองหลวงให้สะอาดซึ่งรัฐมักจะใช้คำว่า การปฏิวัติทัศน์ ดังนั้นจึงเกิดการเคลื่อนย้ายคนออกจากพื้นที่ในเมืองไปสู่พื้นที่รอบนอกย่านชานเมืองหรือภูมิภาค เมื่อเกิดการกำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมใหม่ในเขตชานเมืองหลวงทำให้คนต้องมีการเคลื่อนย้ายเชิงพื้นที่ตามตำแหน่งงานเข้ามายังพื้นที่อุตสาหกรรมดังกล่าว จึงเกิดการอพยพและเกิดการกระจุกตัวของกลุ่มประชากรในพื้นที่ใหม่ซึ่งย้ายจากภูมิลำเนาเดิมของตนมาพักอาศัยตามแหล่งโรงงาน จึงเกิดเป็นชุมชนและความเจริญแบบเมืองตามมาในพื้นที่ดังกล่าว รวมทั้งอาจทำให้เกิด “ย่าน” ใหม่ในมิติทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนโรงงานและพื้นที่โดยรอบ แต่ขณะเดียวกันพื้นที่อุตสาหกรรมใหม่ก็ไปทับซ้อนกับพื้นที่ตัวเมืองเก่าของชานเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีชุมชนดั้งเดิมอยู่อาศัยมาก่อนจึงเกิดเป็นการปะทะระหว่างพื้นที่ชุมชนเก่า กับพื้นที่อุตสาหกรรมใหม่ที่เข้ามา

รูก้าจนส่งผลให้เกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงในสองมิติที่เป็นเชิงซ้อนกันของพื้นที่ชุมชนเก่าที่ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมใหม่ ผู้คนที่อพยพเข้ามา และพื้นที่โรงงานใหม่ที่นำพาผู้คนและสภาพแวดล้อมใหม่เข้ามาจนเกิดเป็นชุมชนและวัฒนธรรมใหม่ด้วยเช่นกัน

“พื้นที่ชุมชนเมืองพระประแดง” ก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่น่าสนใจในการศึกษาการปะทะกันระหว่างพื้นที่ชุมชนเก่าดั้งเดิมย่านชานเมืองกับการขยายตัวของพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมใหม่ที่กำหนดให้สมุทรปราการ รวมทั้งพื้นที่ในย่านพระประแดง เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมจากกรุงเทพมหานคร จากนโยบายดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อเมืองพระประแดงทั้งการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เชิงกายภาพที่มีจำนวนโรงงานเพิ่มขึ้นบริเวณรอบตัวเมืองพระประแดงอย่างมากมาย ทำให้พระประแดงกลายเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งงานที่สร้างรายได้ให้กับผู้คน จึงกลายเป็นสิ่งดึงดูดให้เกิดการอพยพแรงงานเข้ามายังชุมชนเมืองพระประแดงและพื้นที่โดยรอบ

กลุ่มแรงงานที่อพยพเข้ามาก็ส่งผลให้เกิดอุปสงค์หรือความต้องการเรื่องพื้นที่พักอาศัยและสินค้าในการอุปโภคบริโภคที่เพิ่มขึ้นจึงเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญให้พื้นที่พระประแดงมีการขยายตัวไม่ใช่เฉพาะเพียงแต่พื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงเขตพาณิชย์กรรมและพื้นที่พักอาศัยที่เติบโตรองรับการขยายตัวของความเป็นเมืองในพื้นที่ชุมชนเมืองพระประแดงด้วยเช่นกัน จึงก่อให้เกิดรูปแบบ **“ย่านใหม่”** รอบตัวเมืองพระประแดง อาทิ ย่านโรงงานอุตสาหกรรม ย่านที่อยู่อาศัยและชุมชนแออัดใกล้พื้นที่โรงงาน และ **“ย่านเก่า”** ที่ได้รับผลกระทบจนต้องเกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง เช่น **ย่านตลาดพระประแดง** ที่เกิดการขยายตัวจนกินพื้นที่เมืองและชุมชน ย่านพื้นที่ชุมชนพระประแดงเก่าและพื้นที่โดยรอบที่อัดแน่นจนกลายเป็น **พื้นที่สลัมหรือชุมชนแออัด** ซึ่งก็ส่งผลกระทบตามมาอย่างมากมายต่อชุมชนเมืองพระประแดง

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในประเด็นเรื่อง คน พื้นที่ เมืองและอุตสาหกรรม: ว่าด้วยเรื่องปฏิสัมพันธ์ของคนกับการขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรมในพื้นที่เมืองพระประแดงยุคพัฒนา เนื่องจากเป็นช่วงที่ภาครัฐมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจไปเน้นการพัฒนาให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมสมัยใหม่ (NIC) ซึ่งทำให้เกิดการขยายตัวของเมือง และอุตสาหกรรมที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่และผู้คนในย่านชุมชนเมืองพระประแดง จึงนำไปสู่คำถามหลักของการศึกษาซึ่งเป็นการค้นคว้าเพื่อจะตอบคำถามในประเด็นที่ว่า

“จากการพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ความทันสมัยผ่านการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในยุคพัฒนา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ระหว่าง คน เมืองและอุตสาหกรรมในพื้นที่เมืองพระประแดงอย่างไร”

1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาในประเด็นเรื่อง คน พื้นที่ เมืองและอุตสาหกรรม : ว่าด้วยเรื่องปฏิสัมพันธ์ของคนกับการขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรมในพื้นที่เมืองพระประแดงยุคพัฒนา จึงมีการตรวจสอบงานเขียนที่ผ่านมาโดยพบว่า

งานที่ให้ภาพการพัฒนาความเป็นเมืองในสังคมไทยอย่างงานของ Chatchai (1986) ได้อธิบายภาพระบบเมืองในประเทศไทยที่มีการแบ่งกลุ่มเมืองเป็นเมืองใหญ่เรียกว่า เอกนคร (Primate City) อย่างกรุงเทพมหานครเพียงเมืองเดียว และมีกลุ่มเมืองรอง (Secondary City) ระดับย่อยๆ อีกหลายเมืองโดยมองที่ระดับการกระจุกตัวของประชากรในเมืองนั้น หรืองานของ Daranee (2006) ได้กล่าวถึงข้อเสนอของ Goldstein เรื่องกระบวนการเป็นเมืองในประเทศไทย ด้านการกำหนดเขตเมืองที่เสนอให้มีการกำหนดเขตเมืองโดยจะต้องมีจำนวนประชากรไม่ต่ำกว่า 10,000 คน อีกทั้งการศึกษาการเปลี่ยนแปลงระดับของกระบวนการเป็นเมือง อาจจะได้จากการเปรียบเทียบจำนวนเมืองที่กำหนดขนาดประชากรไว้ และการกระจายของประชากรในเมืองเหล่านี้ รูปแบบการแบ่งระดับความเป็นเมืองของสังคมไทยภายใต้คำจำกัดความของกระทรวงมหาดไทย เมืองมี 3 ประเภท คือ นคร เมือง และตำบล ต่อมาได้มีการพัฒนาคำจำกัดความเรื่องความเป็นเมืองรวมไปถึง เทศบาลและเขตสุขาภิบาลด้วย ส่วนงานของ Wimonstri (1994) ให้ภาพว่าภาพการพัฒนาความเป็นเมืองที่ทันสมัยได้ส่งผลกระทบต่อความเป็น “ย่าน” หรือพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคน ซึ่ง “ย่าน” เป็นขอบเขตพื้นที่เชิงวัฒนธรรมในรูปแบบของ Living Monument ของเมือง ซึ่งถือเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างอดีต ปัจจุบันและอนาคต และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ใช้สอยจริงในชีวิตประจำวันของคนบางกลุ่ม โดยงานของ Wimonstri (1994) ให้ภาพขอบเขตพื้นที่ทางสังคมกับคนที่ต่างออกไป ทำให้เห็นพื้นที่ของสังคมในเมืองในมิติทางวัฒนธรรมมากขึ้น นอกจากนี้งานนี้ยังให้ภาพการแสวงหาทางออกของชีวิตชุมชนภายใต้พื้นที่เมืองอันอัดแน่น ซึ่งในพื้นที่เมืองนั้นยังมีบริเวณที่เป็นตะเข็บและรอยร้าวที่ระบบเมืองสมัยใหม่กระจายตัวเข้าไปยึดพื้นที่เอาไว้ได้ไม่หมด เช่น บริเวณลานโล่ง ใต้สะพาน หรือตามทางเท้าที่ชาวชุมชนระดับล่างเข้ามาใช้ช่องว่างตามพื้นที่ดังกล่าวทำมาหากิน โดยเฉพาะการตั้งเพิงซุ้มหรือแผงรถเข็นขายของข้างทาง ซึ่งต้องปะทะและต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐในการกวาดล้างและจับกุมอีกด้วย

กลุ่มงานอีกกลุ่มหนึ่งที่ให้ภาพการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของเมืองพระประแดงซึ่งเป็นงานสำคัญที่ช่วยทำให้ผู้วิจัยเข้าใจการขยายตัวเชิงกายภาพของชุมชนเมืองพระประแดงได้เป็นอย่างดีเป็นงานของ Kamthorn (1987) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนเมืองพระประแดงโดยมองในลักษณะทางกายภาพเชิงพื้นที่ที่พื้นที่เมืองพระประแดงได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐในสมัยการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กำหนดให้พื้นที่สมุทรปราการ รวมทั้งเมืองพระประแดงเป็นพื้นที่ส่วนขยายของกรุงเทพมหานครในด้านการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งงานจะนำเสนอข้อมูลทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชุมชนในมิติของประชากร เศรษฐกิจ สังคม และลักษณะทางกายภาพ ซึ่งทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบทางกายภาพของชุมชนเมืองพระประแดง และงานของ Somsichnn (2001) เป็นงานที่ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับตัวเมืองพระประแดง เช่น ความสำคัญของพื้นที่ ความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ แนวโน้มการใช้ที่ดิน และข้อมูลด้านสถิติต่างๆ เกี่ยวกับเมืองพระประแดงมาใช้ประโยชน์ต่อบทความนี้

จากงานเขียนที่ได้กล่าวมา ถือเป็นงานที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลที่ได้จากงานเหล่านี้มาเชื่อมโยงกันในประเด็นต่าง ๆ ทั้งงานที่ให้ภาพความหมายของเมือง การพัฒนาความเป็นเมืองในสังคมไทย หรือการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงความเป็น “ย่าน” ในพื้นที่ในมิติทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจเรื่องความเป็นเมืองได้

ดียิ่งขึ้น รวมทั้งงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองพระประแดงโดยตรงที่ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจปัจจัยรล้อมในการสร้างความเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในเชิงกายภาพของชุมชนเมืองพระประแดงและพื้นที่โดยรอบที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมที่รุกคืบเข้ามาโอบล้อมตัวเมืองพระประแดงได้เป็นอย่างดี

1.3 กรอบการวิเคราะห์

ผู้วิจัยศึกษางานในกลุ่มวิชาการทางภูมิศาสตร์และผังเมืองมาช่วยให้ภาพประวัติศาสตร์ในมุมมองใหม่ ๆ ผ่านการขยายตัวเชิงพื้นที่ที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง คน เมืองและอุตสาหกรรม เพื่อตรวจสอบให้เห็นภาพการขยายตัวของพื้นที่เมืองและพื้นที่อุตสาหกรรมที่ความสัมพันธ์กับคนในมุมมองเชิงพื้นที่ในระดับ “ย่าน” ของชุมชน โดยอาจนำมาประยุกต์ใช้กับศาสตร์ในสาขาอื่นอย่างภูมิศาสตร์และผังเมือง

ตัวอย่างกรอบแนวคิดที่น่าสนใจมาจากการงานของ Stephen (1979) ที่นำการศึกษาทางประวัติศาสตร์เมืองไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์มุมมองเชิงพื้นที่กับงานด้านผังเมือง โดย Stephen ยกกรณีศึกษาของเมือง Atlanta โดยมองการศึกษาแบบการเกิดขึ้นของเมืองในมุมมองทางประวัติศาสตร์ โดยยกตัวอย่างกรณีใน Atlanta ในอเมริกาเป็นการอธิบายให้เห็นภาพที่สะท้อนสภาวะการเติบโตของเมืองที่ผิดรูปจนทำให้ความเป็นเมืองลดความสำคัญ คนในพื้นที่เมืองต้องอพยพย้ายถิ่นออกไปอยู่ไกลถึงบริเวณชานเมือง ส่งผลให้พื้นที่รอบนอกมีบทบาทสำคัญและขยายตัวเป็นพื้นที่เมืองใหม่แทน กรณีศึกษาดังกล่าวเป็นตัวอย่างกรอบแนวคิดที่นำเอาประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการมองการพัฒนาเชิงพื้นที่ เพื่อตอบโจทย์ของปัญหาในปัจจุบัน จึงนำมาสู่การเป็นตัวอย่างให้ผู้วิจัยจะนำมาประยุกต์ใช้เพื่อตอบคำถามในงานนี้

งานต่อมาผู้วิจัยจะใช้งานของ Marc (2002) ซึ่งมองกรุงเทพมหานครภายใต้กรอบแนวคิดเชิงสังคมวิทยา ผู้วิจัยจะเน้นกรอบวิเคราะห์งานของ Marc ในบทที่ 4 เรื่อง *Banglamphu: change and persistence in the yan* ซึ่ง Marc จะศึกษาพื้นที่ตัวเมืองเก่าชั้นในของกรุงเทพมหานคร เน้นไปที่เขตบางลำพู โดยมองและวิพากษ์ในมิติของความเป็นย่านที่อยู่ในพื้นที่เมือง และดูความเป็นธรรมชาติของย่านท้องถิ่น และพัฒนาการของย่านดังกล่าวโดยเฉพาะในขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในย่าน รวมทั้งมองความสัมพันธ์ในมิติที่กว้างขึ้น เช่น รูปแบบการค้าขายแบบใหม่ในเมืองหลวง นอกจากนี้ยังดูการเกิดขึ้นของหน้าที่ใหม่ในพื้นที่ชั้นในซึ่งคนท้องถิ่นต้องปรับตัวต่อการเกิดขึ้นของคนกลุ่มใหม่คือนักท่องเที่ยวแบบสะพายเป้ที่เข้ามาในย่านบางลำพู ส่วนบทที่ 5 ของ Marc เรื่อง *Genealogy of the slum: pragmatism, politics and locality* ไปศึกษาและสอบถามจากกลุ่มนักวิชาการและกลุ่ม NGO เกี่ยวกับลักษณะการเป็นภาพตัวแทนของชุมชนสลัมในกรุงเทพมหานคร และตีความภาพตัวแทนเหล่านี้ในฐานะองค์ประกอบที่สมบูรณ์ในการศึกษาความขัดแย้งต่อพื้นที่เมืองและความหมายของเมืองในฐานะที่อยู่อาศัย โดยเน้นไปที่พลวัตการเมืองในสลัมที่ชุมชนคลองเตย ความซับซ้อนของสลัมที่เป็นภาพตัวแทนของความย้อนแย้งสำคัญในรูปแบบของชุมชนผิดกฎหมายในกรุงเทพมหานคร และการเป็นตัวแทนของสัญลักษณ์สำคัญในฐานะการเรียกร้องและต่อรองเชิงพื้นที่ของกลุ่มคนยากจนในเมืองหลวง

นอกจากนี้ประเทศไทยมีการนำแนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่และเมืองหลัก (Growth Centre)

ที่พัฒนามาจากทฤษฎีขั้วความเจริญ (Growth Pole) ของ Francois Peroux มาประยุกต์ในการคัดเลือกพื้นที่ภูมิภาคเพื่อพัฒนาให้เป็นเมือง โดยรัฐบาลไทยยอมรับแนวความคิดของขั้วความเจริญว่าเป็นนโยบายที่ใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและความเป็นเมือง โดยเน้นส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านการกระจายของประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้มีการเคลื่อนย้ายไปสู่ภูมิภาค เห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ต้องการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค เพื่อลดความแออัดของกรุงเทพมหานคร แต่ก็เน้นการเคลื่อนย้ายไปสู่ภูมิภาคโดยคัดสรรเมืองที่มีศักยภาพรองรับการขยายตัวดังกล่าวได้ โดยต้องยอมรับว่าไม่ใช่ทุกพื้นที่ที่จะมีศักยภาพในการพัฒนาได้ทั้งหมด แต่ความเจริญจะเกิดขึ้นได้อย่างมีนัยสำคัญแต่เฉพาะเมืองที่มีศักยภาพบางเมืองเท่านั้น จังหวัดสมุทรปราการก็เป็นหนึ่งในพื้นที่สำคัญที่ภาครัฐคัดสรรให้เป็นเมืองที่มีศักยภาพรองรับการขยายตัวจากกรุงเทพมหานคร (Niphan, 2014: 133)

ทฤษฎีที่น่าสนใจที่สามารถนำมาช่วยวิเคราะห์ได้อีกทางหนึ่งคือ ทฤษฎีโครงสร้างเมือง ของ Ernest W. Burgess ซึ่งมีการอธิบายลักษณะโครงสร้างเมืองแบบวงแหวน ซึ่งแต่ละวงจะเรียงกันออกจากศูนย์กลางเมือง โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ส่วน คือ โซน 1 ศูนย์กลางเมือง (Central Business District) เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าและบริการต่าง ๆ ซึ่งจะมีการใช้ที่ดินอย่างหนาแน่นเพราะเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการค้าและธุรกิจ โซน 2 เขตปรับเปลี่ยน (Transitional Zone) เป็นบริเวณที่อยู่ล้อมรอบย่านธุรกิจการค้า ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการใช้ที่ดินหลายประเภทปะปนกัน ทั้งการค้า โรงงานอุตสาหกรรมและที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อยหรือชุมชนแออัด(แหล่งสลัม) เป็นย่านที่อยู่อาศัยที่แทรกอยู่ใกล้กับบริเวณย่านการค้าและโรงงานอุตสาหกรรมที่ใกล้กับพื้นที่เศรษฐกิจ แหล่งงานและแหล่งรายได้ มีความสะดวกในการไปทำงาน และลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางได้ โซน 3 เขตที่พักอาศัยของคนทำงานอิสระ (Zone of Independent Working Men's Homes) เป็นลักษณะที่อยู่อาศัยแบบอาคารชุด ซึ่งเป็นคนที่เคยอาศัยในเขต 2 มาก่อน เมื่อมีฐานะดีขึ้นก็จะอพยพมาอยู่ในเขต 3 จะเป็นกลุ่มผู้มีฐานะปานกลาง ที่สามารถเดินทางไปทำงานในเขตศูนย์กลางได้ ซึ่งเป็นเขตที่หนีความแออัดออกจากเมืองหรือศูนย์กลาง โซน 4 เขตอยู่อาศัยชั้นดี (Zone of Better Residences) เป็นบริเวณที่อยู่อาศัยของผู้มีฐานะดี เป็นย่านที่อยู่อาศัยชั้นดี ผู้ที่อยู่มักเป็นนักธุรกิจการค้า ผู้ถือหุ้นในบริษัท นักวิชาการ หรือเป็นผู้ที่อยู่ในเขต 3 มาก่อน เมื่อฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นก็ขยับออกมาอยู่เขตนี้ซึ่งมีสภาพแวดล้อมและอากาศที่ดีกว่าพื้นที่โซนในใกล้ศูนย์กลาง โซน 5 เขตเดินทาง (Commuter's Zone) เป็นเขตที่อยู่อาศัยของผู้มีฐานะดีอยู่ตามชานเมืองไกลจากศูนย์กลางธุรกิจ แต่เป็นบริเวณที่มีการคมนาคมสะดวก ผู้อยู่อาศัยมักทำงานในเขตศูนย์กลางเดินทางเข้าศูนย์กลางในเวลาเช้า และเดินทางออกจากศูนย์กลางกลับชานเมืองในช่วงเย็น เพื่อเลี่ยงความแออัดในเมือง (Niphan, 2014: 152-154)

ทฤษฎีโครงสร้างเมืองของ Ernest ก็ถูกพัฒนาการอธิบายขึ้นโดย Homer Hoyt ที่เสนอโครงสร้างเมืองแบบทฤษฎีรูปปริมหรือเป็นส่วน (Sector Theory) โดยมองว่าโครงสร้างเมืองควรมีลักษณะเป็นส่วนมากกว่าลักษณะเป็นวงกลม โดยมองปัจจัยสำคัญเป็น อัตราค่าเช่าที่ดิน ที่แตกต่างกันตามละเขต โดยขึ้นกับสภาพแวดล้อมและการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ส่งผลให้เกิดการจัดแบ่งการใช้ที่ดินแบบรูปปริมหรือเป็นส่วนไปตามอัตราค่าเช่า

โดยแบ่งเป็น 1. ศูนย์กลางธุรกิจการค้าและบริการ 2. ย่านค้าส่งและอุตสาหกรรมขนาดเล็ก 3. บริเวณที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย 4. บริเวณที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้ปานกลาง 5. บริเวณที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้สูง (Niphan, 2014: 154-155)

ทฤษฎีฐานเศรษฐกิจของชุมชนเมือง โดย Ralph W. Pfouts ได้อธิบายการไหลเวียนของรายได้หลักที่เข้ามาสู่ชุมชนเมืองในรูปของการชำระเงินที่ได้รับจากสินค้าและบริการที่ผลิตขึ้นจากภาคอุตสาหกรรมในเมืองและทำการที่ส่งออกไปขายนอกชุมชนเมือง เมื่อภาคอุตสาหกรรมได้เงินมาก็จะนำมาจัดสรรและจ่ายเป็นค่าแรงให้กับคนงานที่อยู่ในชุมชน และคนงานก็จะนำรายได้ไปซื้อสินค้าและบริการภายในชุมชน ทำให้เกิดการขยายธุรกิจการค้าและภาคบริการภายในเมือง การเพิ่มจำนวนการจ้างงานในธุรกิจการค้าและภาคบริการของเมืองทำให้ประชากรเติบโตขึ้นทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาคการค้าและบริการ ทั้งยังทำให้เกิดการไหลเวียนทางเศรษฐกิจในเมืองจากระบบดังกล่าว (Niphan, 2014: 100-101)

จะเห็นได้ว่า กลุ่มงานที่ช่วยในเรื่องการขยายมุมมองหรือกรอบการวิเคราะห์จากที่กล่าวมา จะทำให้เห็นถึงกรอบการวิเคราะห์ในเชิงภูมิศาสตร์กายภาพในการเคลื่อนที่และการเปลี่ยนแปลงของเมืองพระประแดง รวมไปถึงการมองพลวัตและความเปลี่ยนแปลงในทางมิติวัฒนธรรมในลักษณะของความเป็นย่าน การผลักดันเชิงนโยบายจากรัฐที่คัดสรรเมืองที่มีศักยภาพในการรองรับการขยายตัวจากเมืองหลัก ความเข้าใจสัดส่วนการใช้งานที่ดินในแต่ละรูปแบบ และการไหลเวียนของระบบเศรษฐกิจในชุมชนเมือง ทำให้เข้าใจการวิเคราะห์ในพื้นที่ที่ซับซ้อนของเมืองพระประแดง ที่ย่านตัวเมืองเก่าจะต้องถูกปะทะกับย่านอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของชุมชน อาทิ การขยายตัวของตลาดที่กินและรุกล้ำพื้นที่เมือง หรือการขยายตัวของพื้นที่พักอาศัยท่ามกลางความแออัดในรูปแบบของสลัมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองเก่าอันจำกัด

1.4 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาการปะทะของพื้นที่ชุมชนเก่ากับพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมใหม่ในเขตชุมชนเมืองพระประแดงยุคพัฒนา
2. ศึกษาย่านตลาด : การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางการค้าของชุมชนเมืองพระประแดง
3. ศึกษาย่านสลัม : การเปลี่ยนแปลงพื้นที่พักอาศัยกับแหล่งชุมชนแออัดในเมืองพระประแดงและพื้นที่โดยรอบ

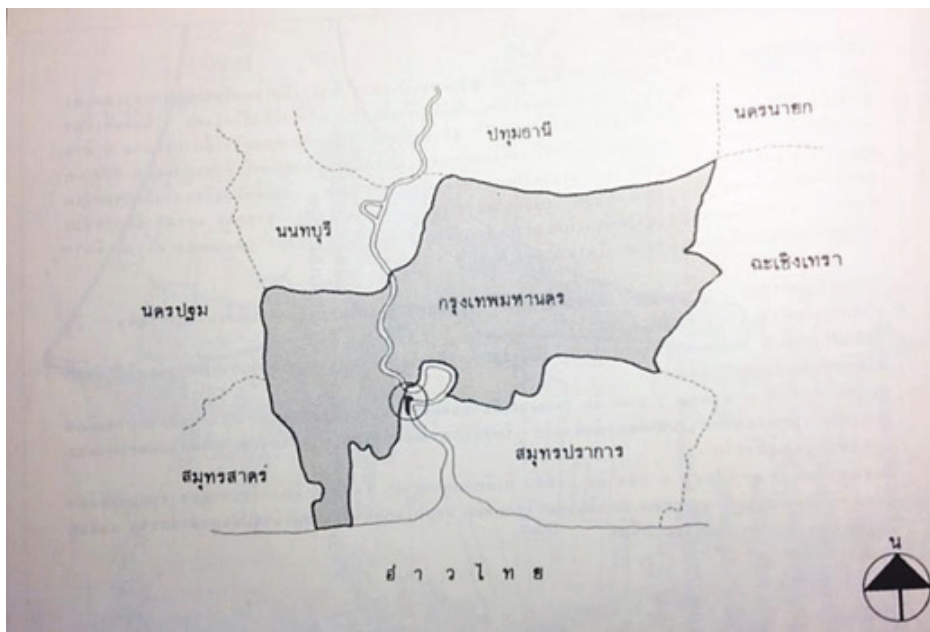
2. อุตสาหกรรมกับพื้นที่ชุมชนเก่าในเขตเมืองพระประแดง

2.1 การเปลี่ยนแปลงลักษณะกายภาพของชุมชนเมืองพระประแดงตั้งแต่ พ.ศ. 2503

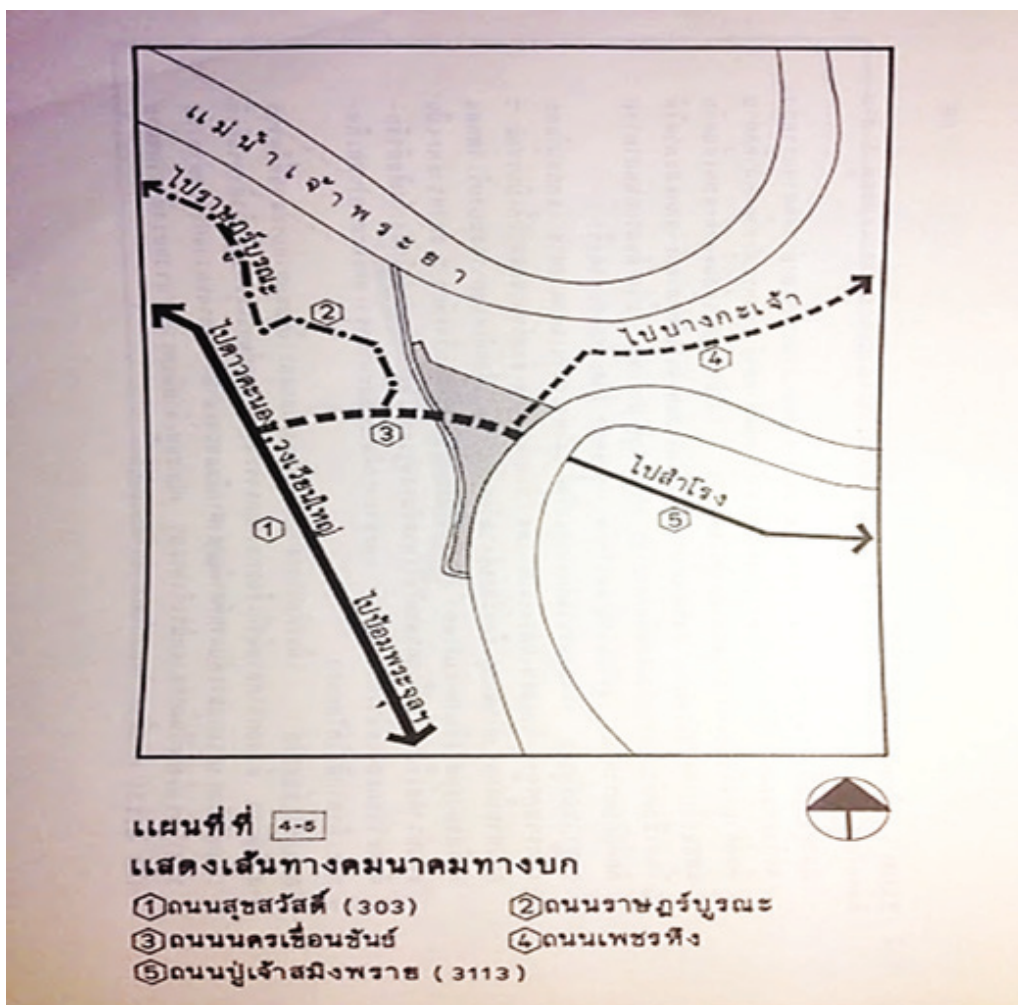
ชุมชนเมืองพระประแดงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่เมื่อครั้งรัฐบาลได้คัดสรรเมืองที่มีศักยภาพ ในการรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร และได้กำหนดนโยบายให้สมุทรปราการเป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2503 จึงทำให้พระประแดงได้เปลี่ยนบทบาทเป็นศูนย์กลางทางการค้า การให้บริการ

และการทำหน้าที่กระจายสินค้าอุปโภคบริโภคให้แก่โรงงานอุตสาหกรรมและชุมชนโดยรอบ ซึ่งศักยภาพของเมืองพระประแดงตั้งอยู่บริเวณพื้นที่นอกเขตกรุงเทพมหานครด้านทิศใต้โดยขึ้นอยู่กับจังหวัดสมุทรปราการ และตัวพื้นที่ที่อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครเพียงแค่ 10 กิโลเมตร สามารถติดต่อกับกรุงเทพมหานครได้สะดวกทั้งทางน้ำและทางบก และขนาดของตัวชุมชนพระประแดงก็มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 เทียบกับชุมชนอื่นในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล นอกจากนี้ยังมีบทบาทที่ถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมการผลิต ศูนย์กลางอุตสาหกรรมเกษตร ศูนย์กลางพาณิชย์และการบริการ ศูนย์กลางการศึกษา และศูนย์กลางที่พักอาศัย เนื่องจากทำเลที่ตั้งของพระประแดงมีความเหมาะสมต่อการเป็นศูนย์กลางการเดินทางและการติดต่อกับทุกพื้นที่ของประเทศ

โครงข่ายการคมนาคมของพระประแดงทางน้ำ มีเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองลัดหลวง มีการโดยสารทางเรือ แพขนานยนต์ และเรือข้ามฟาก ทั้งทางบกซึ่งมีถนนสายหลัก 5 สาย ได้แก่ ถนนสุขสวัสดิ์ ถนนราษฎร์บูรณะ ถนนนครเขื่อนขันธ์ ถนนเพชรหิรัญ และถนนปู่เจ้าสมิงพราย ส่งผลทำให้พื้นที่ชุมชนเมืองพระประแดงกลายเป็นพื้นที่ที่มีการเชื่อมต่อเส้นทางการคมนาคมกับพื้นที่อื่นได้ทั้งทางน้ำและทางบกกับบริเวณกรุงเทพมหานคร พื้นที่อื่นและสองฟากฝั่งแม่น้ำ จึงเป็นพื้นที่ภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการขยายตัวภาคอุตสาหกรรม และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของชุมชนเมืองพระประแดงอย่างมากในเวลาต่อมา (Kamthorn, 1987: ๗-๘)

แผนที่ 1 : ที่ตั้งชุมชนเมืองพระประแดงระดับกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (Kamthorn, 1987: 8)

แผนที่ 2 : แสดงเส้นทางคมนาคมทางบกของชุมชนเมืองพระประแดง (Kamthorn, 1987: 70)

2.2 อัตราการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองพระประแดง

ภายหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใน พ.ศ. 2506 มีตัวเลขแรงงานอพยพเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมในประเทศเป็นจำนวนถึง 22,344 คน กระบวนการดังกล่าวเป็นพลังผลักดันสำคัญที่ทำให้เกิดการเคลื่อนตัวของกลุ่มคนเข้ามาในพื้นที่ที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยในส่วนของอำเภอพระประแดงมีอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงงาน คนงานและเงินทุนอย่างต่อเนื่อง โดยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2512 จนถึง 2530 มีตัวเลขการเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงงานถึง 907 แห่งด้วยกัน รวมทั้งมีอัตราคนงานที่เป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นถึง 66,359 คน และเงินทุนในลงทุนในภาคอุตสาหกรรมในเมืองพระประแดงก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง 37,141,023,361 ล้านบาท (Somsichnn, 2001: 18) ในส่วนของตัวเลขจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสมุทรปราการใน พ.ศ. 2527 นับรวมแล้วมีทั้งสิ้นกว่า 1,972 แห่ง แต่หาก

นับเฉพาะอำเภอพระประแดงมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งสิ้น 824 แห่งด้วยกัน หรือนับเป็นเกือบครึ่งหนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการ หากแยกเป็นรายตำบลเห็นได้ว่าตำบลที่มีโรงงานอุตสาหกรรมมากที่สุดคือ ตำบลสำโรงใต้ มีทั้งสิ้น 348 แห่งซึ่งเป็นตำบลที่อยู่บริเวณถนนปู่เจ้าสมิงพรายที่ถือเป็นถนนสายหลักของการขยายตัวของโรงงานในอำเภอพระประแดงด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา รองลงมาคือ ตำบลบางครุมี 194 แห่งซึ่งเป็นพื้นที่ติดกับถนนสุขสวัสดิ์ที่ถือเป็นถนนสายหลักของการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในอำเภอพระประแดงด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา รวมทั้งตำบลบางพึ่งซึ่งมีจำนวนโรงงาน 117 แห่งและตำบลบางจาก มี 97 แห่งซึ่งก็อยู่ตามเส้นถนนสุขสวัสดิ์ด้วยเช่นกัน ส่วนตำบลบางหญ้าแพรกมีจำนวนโรงงาน 41 แห่งอยู่ติดถนนปู่เจ้าสมิงพรายที่เป็นถนนสายสำคัญต่อการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมดังที่ได้กล่าวไปเช่นกัน

อย่างไรก็ดีตำบลตลาดซึ่งเป็นตำบลที่สำคัญเนื่องจากเป็นพื้นที่ตัวเมืองชุมชนพระประแดงเก่าชั้นในกลับมีจำนวนโรงงานเพียงแค่ 4 แห่ง อันเนื่องมาจากเป็นพื้นที่เมืองเก่าแก่ดั้งเดิมของชุมชนเมืองพระประแดงจึงเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์อยู่หนาแน่นในระดับหนึ่งแล้วและยังเป็นพื้นที่ชุมชนย่านตลาดและที่อยู่อาศัยจึงไม่เหมาะที่จะตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเนื่องจากมีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจสามารถอธิบายตามทฤษฎีโครงสร้างเมืองวงแหวนแบบ Ernest ว่าพื้นที่ตัวเมืองชุมชนพระประแดงเป็นพื้นที่โซน 1 หรือพื้นที่ศูนย์กลาง ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมือง อย่างไรก็ตามพื้นที่ดังกล่าวก็ถูกโอบล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งก็เข้าลักษณะการเป็นพื้นที่โซน 2 ซึ่งเป็นพื้นที่เขตอุตสาหกรรมที่อยู่รอบตัวเมือง ซึ่งการเกิดพื้นที่อุตสาหกรรมดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ชุมชนเมืองพระประแดงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Rasi, 1987: 64-65)

2.3 จำนวนประชากรกับการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชั้นนอกและชั้นในของเมืองพระประแดง

จากสถิติจังหวัดสมุทรปราการ จำนวนประชากรตั้งแต่ พ.ศ. 2462-2525 จังหวัดสมุทรปราการได้เพิ่มจำนวนประชากรจาก 70,603 เป็น 585,320 คน ส่วนตัวเลขจำนวนประชากรภาพรวม อำเภอพระประแดง หรือ “พื้นที่เขตเมืองชั้นนอก” นั้นมีสถิติการเพิ่มจำนวนประชากรนับแต่ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ พ.ศ. 2508-2525 มีจำนวนประชากรจาก 49,186 คน เพิ่มขึ้น 140,563 คน นับได้ว่าในช่วงระยะเวลา 17 ปี อำเภอเมืองพระประแดงมีประชากรเพิ่มขึ้นประมาณถึง 3 เท่าตัว การเพิ่มขึ้นของประชากรในอำเภอพระประแดงจาก พ.ศ. 2508-2525 เท่ากับร้อยละ 6 ซึ่งนับว่าเป็นอัตราที่ค่อนข้างสูงมาก ทั้งนี้สาเหตุเนื่องจากพื้นที่อำเภอพระประแดงหรือเขตเมืองรอบนอกกลายเป็นพื้นที่ตั้งของกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก การอพยพย้ายถิ่นของผู้ใช้แรงงานยังส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในพื้นที่อำเภอพระประแดง ซึ่งเข้ากับลักษณะของทฤษฎีโครงสร้างเมืองของ Ernest แบบโซน 2 คือเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนงานในโรงงานและผู้ใช้แรงงานใกล้เคียงและแหล่งรายได้

แต่กลับกันเมื่อมองสถิติในเขตเทศบาลเมืองพระประแดง หรือตัวชุมชนเมืองพระประแดง ซึ่งถือเป็น “พื้นที่เมืองเก่าชั้นใน” ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่โซน 1 หรือพื้นที่ศูนย์กลาง เมื่อพ.ศ. 2525 มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 9,913 คน เป็นชาย 4,890 คน เป็นหญิง 5,023 คน และอัตราการเพิ่มประชากรในเขตเทศบาลเมือง

ในช่วงระยะเวลา 17 ปี นับเป็นตัวเลขเพียงแค้อยู่ละ 1.30 เท่ากับว่าตัวเลขในพื้นที่เทศบาลเมืองพระประแดง ซึ่งถือเป็นตัวเมืองเก่าชั้นในมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรน้อยซึ่งสาเหตุเป็นผลจากอัตราการเกิดของประชากรมีแนวโน้มลดลง ขณะที่การย้ายถิ่นของประชากรจะมีประชากรย้ายออกมากกว่าย้ายเข้าในพื้นที่ชั้นในโดยเทียบความหนาแน่นของประชากรพบว่าความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่ชั้นในหรือเขตเทศบาลเมืองพระประแดงเพิ่มขึ้นน้อยมาก คือเพิ่มจาก 13,004.1–16,210.9 คนต่อตารางกิโลเมตร ซึ่งการอพยพออกไปจากศูนย์กลางก็จะเป็นไปตามทฤษฎีโครงสร้างเมืองแบบวงแหวนอธิบายไว้ว่าประชากรที่อยู่ในพื้นที่โซน 1 ซึ่งค่อนข้างมีความแออัดเมื่อสะสมความแออัดได้มากพอก็จะย้ายออกไปจากพื้นที่ศูนย์กลางไปอยู่ในพื้นที่โซน 3 ซึ่งเป็นพื้นที่ของผู้มีรายได้ปานกลาง หรือพื้นที่โซน 4 ซึ่งเป็นพื้นที่ของผู้มีรายได้สูง หรือพื้นที่โซน 5 ซึ่งเป็นพื้นที่ชานเมืองที่มีอากาศบริสุทธิ์และการคมนาคมสะดวกสามารถเข้ามาใจกลางเขตศูนย์กลางหรือเขตอุตสาหกรรมในเวลาทำงานได้ และกลับออกไปรอบนอกในเวลาเลิกงาน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรใน 3 พื้นที่ที่กล่าวมาจะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ คือพื้นที่ใหญ่ในระดับจังหวัดสมุทรปราการมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรคือเป็นร้อยละ 3.22 พื้นที่รอบนอกตัวเมืองหรือระดับอำเภอพระประแดงมีอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 6.37 ในขณะที่พื้นที่ตัวเมืองเก่าชั้นในหรือเขตเทศบาลเมืองพระประแดงมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรอยู่เพียงแค้อยู่ละ 1.31 เท่านั้น (Kamthorn, 1987: 19-25) หมายความว่า การเพิ่มขึ้นของประชากรภายหลังนโยบายของรัฐบาลในการกำหนดให้จังหวัดสมุทรปราการเป็นพื้นที่การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมส่งผลให้ภาพรวมของจำนวนประชากรของสมุทรปราการในระดับจังหวัดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีจำนวนประชากรเพิ่มในการอัตราที่สูงที่สุดคืออำเภอพระประแดงแต่ในขณะเดียวกันในพื้นที่ตัวเมืองเก่าชั้นในหรือในเขตเทศบาลเมืองพระประแดงกลับเห็นได้ว่ามีอัตราการขยายตัวของจำนวนประชากรอยู่น้อยที่สุด อันเป็นผลมาจากการเป็นพื้นที่เมืองดั้งเดิมที่มีการอัตราการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อยู่อย่างหนาแน่นอยู่แล้วในฐานะเป็นพื้นที่การค้าและบริการและแหล่งที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพื้นที่เมืองเก่าชั้นในจะไม่ได้มีประชากรเพิ่มขึ้นมากเท่าใดนัก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าพื้นที่ชุมชนเมืองพระประแดงจะไม่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการกำหนดให้พื้นที่จังหวัดสมุทรปราการเป็นพื้นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหม่

3. อุตสาหกรรมกับย่านตลาด : การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางการค้าของชุมชนเมืองพระประแดง

3.1 เศรษฐกิจกับการเปลี่ยนแปลงภายในเมืองพระประแดง

ในภาพรวมระดับจังหวัดสมุทรปราการส่วนใหญ่ที่ผ่านมาก็มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจเป็นภาคเกษตรกรรม เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกทั้งยังติดกับฝั่งแม่น้ำและทะเลยาวถึง 47.2 กิโลเมตร ดังนั้นในภาคเกษตรกรรมของจังหวัดสมุทรปราการนอกจากการทำนาแล้วยังมีการทำสวนผัก สวนผลไม้ และการทำประมง ทั้งนี้ลักษณะของพื้นฐานเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อรัฐต้องการพัฒนาพื้นที่เมืองสมุทรปราการ

ให้เป็นพื้นที่การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2503 การขยายตัวดังกล่าวทำให้ต้องการพื้นที่ใช้สอยเพื่อพัฒนาแหล่งโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น และเนื่องจากพื้นที่เมืองสมุทรปราการมีความเหมาะสมจากการตั้งอยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบและง่ายต่อการขนส่งวัตถุดิบ มีทั้งท่าเรือและตลาดจำหน่ายสินค้า มีพื้นที่อยู่ติดกับเขตพระโขนงของกรุงเทพมหานคร มีการคมนาคมติดต่อถึงกันได้สะดวก สามารถขนส่งวัตถุดิบจากชนบท รวมทั้งวัตถุดิบจากต่างประเทศที่มาจากท่าเรือลำเลียงไปยังแหล่งผลิตหรือโรงงานได้โดยง่าย ทั้งการขนส่งสินค้าที่ผลิตจากโรงงานไปยังกรุงเทพมหานคร เป็นตลาดรับซื้อขนาดใหญ่และเป็นศูนย์กลางการกระจายสินค้าไปยังสถานที่อื่นก็ทำได้โดยสะดวก ทั้งนี้ยังอยู่ใกล้กับชุมชนเมืองขนาดใหญ่ซึ่งหมายถึงมีแรงงานในการรองรับการผลิตในภาคอุตสาหกรรมเช่นกัน จากปัจจัยความเหมาะสมดังกล่าวจึงทำให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วทางด้านอุตสาหกรรมจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรปราการและเมืองพระประแดง

ในช่วงระยะเวลาของการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเน้นด้านอุตสาหกรรม เศรษฐกิจการเกษตรซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจหลักของจังหวัดเริ่มได้รับผลกระทบ การใช้ประโยชน์จากที่ดินในการเกษตรมีปริมาณลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยการใช้ที่ดินสำหรับการอยู่อาศัยและการอุตสาหกรรมใน พ.ศ. 2525 มีปริมาณถึงร้อยละ 33.67 หรือ 173,625 ไร่ ซึ่งนับว่าเป็นสัดส่วนการใช้ที่ดินในปริมาณที่สูงมาก หรือเทียบเท่าร้อยละ 0.19 ของพื้นที่ทั้งประเทศ การขยายพื้นที่ของโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเห็นได้จากปริมาณของผลผลิตในภาคอุตสาหกรรมสูงขึ้นกว่าผลผลิตทางการเกษตรหลายเท่า โดยใน พ.ศ. 2519 พบว่ามูลค่ารวมของผลผลิตทางอุตสาหกรรมมีประมาณ 7.5 เท่า ของผลผลิตในภาคการเกษตร และใน พ.ศ. 2523 พบว่ามูลค่าความแตกต่างสูงขึ้นเป็น 9 เท่า แม้ว่ามูลค่ารวมของผลผลิตทางเกษตรกรรมไม่ได้ติดลบ แต่ก็อยู่ในอัตราการเพิ่มขึ้นที่ลดลง ทั้งนี้การขยายตัวในลักษณะดังกล่าวส่งผลต่อเนื่องไปยังการค้า และการบริการซึ่งเป็นกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นในชุมชนเมืองซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางกายภาพภายในชุมชนเมืองด้วยเช่นกัน

อัตราการเพิ่มขึ้นผลิตภัณฑ์มวลรวมในจังหวัดสมุทรปราการในภาคอุตสาหกรรม ภาคการค้าและการบริการ รวมทั้งภาคเกษตรกรรม โดยระหว่าง พ.ศ.2519-2523 มีอัตราการเพิ่มโดยเฉลี่ยของมูลค่าผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมเท่ากับร้อยละ 21.17 อัตราการเพิ่มโดยเฉลี่ยของมูลค่าผลิตภัณฑ์ในภาคการค้าและบริการเท่ากับร้อยละ 23.68 และอัตราการเพิ่มโดยเฉลี่ยของมูลค่าผลิตภัณฑ์ในภาคการเกษตรเท่ากับร้อยละ 19.79 (Kamthorn, 1987: 30-34) โดยตัวเลขทั้งสามส่วนดังกล่าวสะท้อนภาพของการผลิตในภาคอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยที่สูงกว่าในภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นภาคการผลิตดั้งเดิมของพื้นที่ จึงเท่ากับว่าภาคอุตสาหกรรมมีอัตราการเติบโตที่แซงหน้าภาคเกษตรกรรม แต่กระนั้นตัวเลขที่ปรากฏกลับพบว่า ภาคการค้าและการบริการกลับมีอัตราการเติบโตที่สูงที่สุดเมื่อเทียบกับทั้งสามส่วนทำให้เห็นว่าการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นหรือแม้แต่ในส่วนของภาคเกษตรกรรมส่งผลให้ภาคการค้าและบริการนั้นขยายตัวตามเพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของพื้นที่เมืองและโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ทั้งยังขยายตัวในการอัตราที่รวดเร็วกว่าภาคการผลิตอื่น

ด้านตัวเลขของสัดส่วนสาขาการผลิตในผลิตภัณฑ์ของจังหวัดสมุทรปราการพบว่ามีตั้งแต่ พ.ศ. 2521-2525 ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรนั้นลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยใน พ.ศ. 2521 มีตัวเลขสถิติคิดเป็นร้อยละ 7.82 ใน

พ.ศ. 2522 มีตัวเลขสถิติลดลงเป็นร้อยละ 7.14 ใน พ.ศ. 2523 มีตัวเลขสถิติคิดเป็นร้อยละ 5.48 ใน พ.ศ. 2524 มีตัวเลขสถิติคิดเป็นร้อยละ 5.47 และในปีสุดท้ายคือ พ.ศ. 2525 มีตัวเลขเหลืออยู่ที่ร้อยละ 5.15 แต่ในขณะที่สัดส่วนของสาขาการผลิตในภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดสมุทรปราการ พบว่าใน พ.ศ. 2521 มีตัวเลขสถิติคิดเป็นร้อยละ 50.30 ใน พ.ศ. 2522 มีตัวเลขสถิติเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 56.56 ใน พ.ศ. 2523 มีตัวเลขสถิติคิดเป็นร้อยละ 58.91 ใน พ.ศ. 2524 มีตัวเลขสถิติคิดเป็นร้อยละ 58.47 และในปี พ.ศ. 2525 มีตัวเลขเหลืออยู่ที่ร้อยละ 48.31 จะเห็นได้ว่าตัวเลขสาขาการผลิตในผลิตภัณฑ์ของจังหวัดเมื่อเทียบกับกันแล้วในภาคการเกษตรจะมีแนวโน้มในอัตราที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมมีอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยกเว้นในปี พ.ศ. 2525 ที่มีอัตราที่ลดลง แต่หากเทียบกับกันจะเห็นได้ว่าสัดส่วนในภาคอุตสาหกรรมมีความสำคัญอย่างมากเพราะถือเป็นผลผลิตที่หล่อเลี้ยงรายได้ของจังหวัดมากกว่าครึ่งหนึ่งเมื่อเทียบกับสาขาอื่น ๆ และผลผลิตในสาขาเกษตรกลับอยู่ที่มีถึงร้อยละ 10 ซึ่งถือเป็นอัตราที่น้อยมาก

ขณะที่ตัวเลขที่น่าสนใจในอีกสาขาหนึ่งคือตัวเลขสัดส่วนสาขาการผลิตด้านการค้าส่ง - ค้าปลีกของจังหวัดสมุทรปราการที่มีอัตราส่วนที่มากเป็นอันดับสองรองจากสาขาอุตสาหกรรม และมากกว่าในสาขาเกษตรกรรม โดยพบว่าใน พ.ศ. 2521 มีตัวเลขสถิติคิดเป็นร้อยละ 20.60 ใน พ.ศ. 2522 มีตัวเลขสถิติเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20.58 ใน พ.ศ. 2523 มีตัวเลขสถิติคิดเป็นร้อยละ 22.97 ใน พ.ศ. 2524 มีตัวเลขสถิติคิดเป็นร้อยละ 22.35 และในปีสุดท้ายคือ พ.ศ. 2525 มีตัวเลขอยู่ที่ร้อยละ 22.25 ซึ่งเห็นได้ว่าในภาคการค้าส่งและค้าปลีก หรือภาคพาณิชย์กรรมถือเป็นตัวเลขที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นและเป็นตัวเลขสำคัญที่เติบโตขึ้นสอดคล้องกับจำนวนคนที่เพิ่มขึ้นจากภาคอุตสาหกรรมอย่างมีนัยยะสำคัญ (Rasi, 1987: 57)

ในกรณีของชุมชนเมืองพระประแดงเมื่ออุตสาหกรรมขยายตัวที่ดินในบริเวณถนนสุขสวัสดิ์และปทุมวันซึ่งเคยมีราคาถูกและมีความสะดวกประหยัดในการผลิตและการขนส่งสินค้า จึงเปลี่ยนไปเป็นที่ตั้งของโรงงานจนกลายเป็นย่านอุตสาหกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ และย่านอุตสาหกรรมดังกล่าวก็ตั้งอยู่ในพื้นที่ของอำเภอพระประแดงและใกล้เคียงกับชุมชนเมืองพระประแดงโดยเฉพาะในกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมย่านถนนสุขสวัสดิ์และย่านถนนปทุมวันซึ่งเคยมีราคาถูกและมีความสะดวกประหยัดในการผลิตและการขนส่งสินค้า ดังนั้นบทบาทในการค้าและการบริการของชุมชนเมืองพระประแดงจึงมีขอบเขตที่เป็นพื้นที่ที่ทับซ้อนซึ่งถูกโอบล้อมจากพื้นที่อุตสาหกรรมที่ปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นพื้นที่การค้าและบริการที่รองรับการขยายตัวของคนในพื้นที่อุตสาหกรรม

พื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมในสมุทรปราการพบว่า ตัวเลขในช่วง พ.ศ. 2525 ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอพระประแดงเกือบร้อยละ 90 โดยเฉพาะโรงงานอำเภอพระประแดงมีจำนวนโรงงานประมาณร้อยละ 40 ของโรงงานในทั้งจังหวัดสมุทรปราการและภาคอุตสาหกรรมในอำเภอพระประแดงเป็นอุตสาหกรรมที่มีการใช้ทุนทรัพย์และแรงงานมากกว่าเมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมในอำเภอเมือง โดยอุตสาหกรรมในอำเภอเมืองใช้เงินทุน 7,939 ล้านบาท มีคนงาน 32,171 คน ส่วนอุตสาหกรรมในอำเภอพระประแดงใช้เงินทุน 10,535 ล้านบาท และคนงาน 50,101 คน จึงเห็นได้ว่าพื้นที่อำเภอพระประแดงถือเป็นพื้นที่สำคัญของการผลิตในภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดสมุทรปราการ ดังนั้นเมื่อภาคอุตสาหกรรมของอำเภอพระประแดงเป็นภาคที่มีการลงทุนสูง และมีการ

ใช้แรงงานในอัตรากว่า 50,000 คน จึงเห็นได้ว่ามีจำนวนกลุ่มคนขนาดใหญ่ที่เคลื่อนที่เข้ามายังพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมย่านพระประแดง ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวก็ต้องการสินค้าจำเป็นต่อการดำรงชีวิต ชุมชนเมืองพระประแดงจึงมีบทบาทเป็นศูนย์การค้าและการบริการแก่ประชาชนในเขตอุตสาหกรรม ทั้งนี้ด้านการคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบกก็ครอบคลุมพื้นที่ทำให้สามารถเข้าถึงย่านชุมชนเมืองพระประแดงได้โดยสะดวกส่งผลให้ชุมชนเมืองพระประแดงมีความเหมาะสมในการเป็นจุดกระจายและจำหน่ายสินค้าทั้งค้าปลีกและค้าส่งควบคู่กับการบริการบนพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

ด้านการประกอบอาชีพของคนในเมืองสมุทรปราการช่วง พ.ศ. 2525 มีอาชีพในภาคอุตสาหกรรมที่เป็นอาชีพสำคัญเนื่องจากมีโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก โดยมีสัดส่วนการประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมต่อภาคเกษตรกรรมเท่ากับร้อยละ 45 ต่อ 18 รองลงมาคืออาชีพด้านการค้าเป็นร้อยละ 12 ส่วนด้านการบริการเป็นร้อยละ 6 ส่วนรายได้ของคนในเมืองสมุทรปราการโดยเฉลี่ยแล้วค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม การที่มีรายได้แน่นอนและค่อนข้างสูงทำให้มาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ส่งผลให้เกิดแรงจูงใจแก่ผู้ประกอบการอาชีพการเกษตรที่ต้องการเปลี่ยนอาชีพมาสู่การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งส่งผลต่อสถานะทางสังคมที่มีการมองว่าผู้ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีสถานะทางสังคมดีกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ประกอบการอาชีพทางการเกษตรที่ทำงานควบคู่ไปกับการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมจะมีรายได้สูงกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อเทียบกับผู้ประกอบการค้าที่ได้รับผลตอบแทนในรูปของกำไรและผู้ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพจะมีรายได้สูงกว่าคนงานในภาคอุตสาหกรรมและการเกษตร เท่ากับว่าอาชีพการค้าขายได้ผลตอบแทนดีที่สุดจึงนับเป็นเหตุผลสนับสนุนหนึ่งให้คนพระประแดงหันมาอยู่ในภาคธุรกิจการค้ามากยิ่งขึ้นตามตัวเลขที่กล่าวไป (Kamthorn, 1987: 35-43)

จากประเด็นดังกล่าวอาจสามารถใช้ทฤษฎีฐานเศรษฐกิจชุมชนเมืองมาช่วยอธิบายการไหลเวียนทางเศรษฐกิจของพื้นที่ชุมชนเมือง จากการที่ชุมชนเมืองพระประแดงถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่รองรับการขยายตัวจากกรุงเทพมหานคร จึงทำให้มีโรงงานเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในอำเภอพระประแดง บริเวณรอบนอกศูนย์กลางเมือง จากการเกิดกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมและภาคบริการทำให้เกิดการผลิตและการส่งสินค้าอุตสาหกรรมออกไปจำหน่ายภายนอกชุมชนเมือง จึงกลายเป็นรายได้ที่ไหลเข้ามาในเมืองพระประแดงผ่านกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมและภาคบริการ กลุ่มอุตสาหกรรมและการบริการจึงเติบโตขึ้น และนำเงินส่วนหนึ่งมาจ่ายเป็นค่าจ้างให้คนงานของกลุ่มตน รวมทั้งขยายการผลิตและขยายการจ้างแรงงานเพิ่ม ทำให้เกิดกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาเพิ่มและกลุ่มคนงานโรงงานก็นำเงินค่าแรงมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันผ่านพื้นที่ตลาดซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ พื้นที่ศูนย์กลางหรือตลาดพระประแดงก็มีรายได้และเติบโตขึ้นตามความต้องการหรืออุปสงค์ของการจับจ่ายใช้สอยในสินค้าของคนโรงงาน นอกจากนี้พื้นที่ตลาดยังเป็นพื้นที่ขายวัตถุดิบให้กับบรรดาโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อนำไปแปรรูปเป็นสินค้าของตนก็ทำให้ตลาดได้เงินไหลเวียนผ่านจากโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอีกทาง จึงกลายเป็นกลไกหนึ่งจากการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดการเติบโตแบบล้นเกินทั้งในพื้นที่อุตสาหกรรมรอบนอกและพื้นที่ตลาดศูนย์กลางเศรษฐกิจเมืองพระประแดงจนกลายเป็นความแออัดที่ตามมา

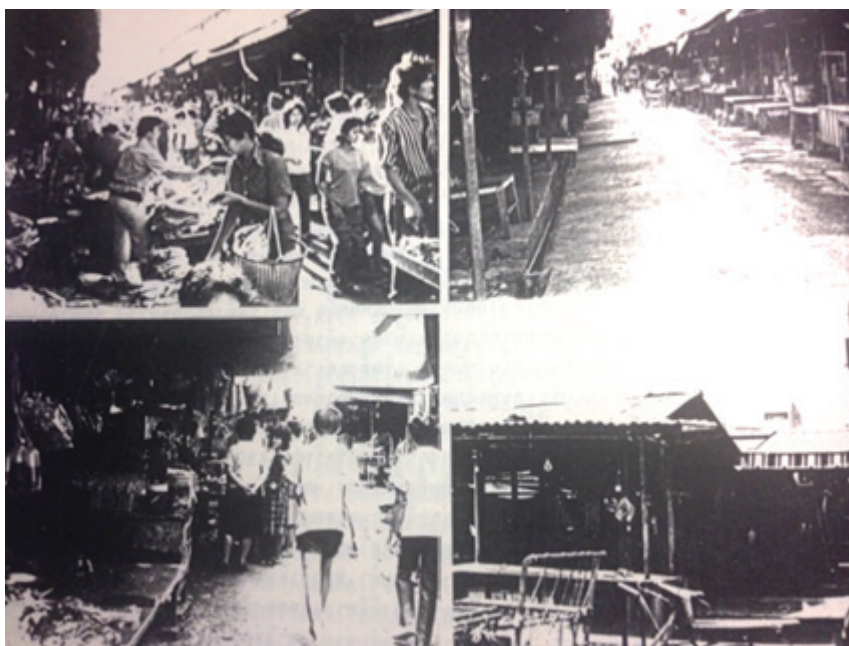
3.2 ย่านตลาดกับความแออัดและปัญหาเรื่องพื้นที่

การขยายตัวของย่านอุตสาหกรรมโดยรอบชุมชนเมืองพระประแดงที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการจ้างงานและการอพยพของผู้คนจำนวนมากที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งที่ใกล้เคียงกับชุมชนเมืองพระประแดง ความต้องการในการอุปโภคบริโภคของประชากรใหม่ที่อพยพเข้ามาทำให้ย่านการค้าและตลาดต้องการพื้นที่ในการขยายตัวเพิ่มขึ้น ตลาดสดในศูนย์กลางชุมชนขยายปริมาณสินค้าและตลาดเพิ่มขึ้นรวมทั้งขยายบทบาทการค้าในลักษณะขายส่งมากยิ่งขึ้น โดยเป็นการขายครั้งละจำนวนมาก ๆ และเป็นบริการที่จำหน่ายให้แก่โรงงานอุตสาหกรรมหรือตลาดรายย่อยที่กระจายตัวไกลออกไป รวมทั้งยังขายให้แก่เรือเดินสมุทรที่มาจอดบริเวณท่าเรือคลองเตยด้วย สินค้าจำพวกพืชผักผลไม้ต้องการพื้นที่ใช้สอยจำนวนมาก แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ด้วยความแออัดภายในพื้นที่บริเวณชุมชนเมืองพระประแดงทำให้ไม่สามารถสร้างพื้นที่รองรับความต้องการในการขยายตัวของตลาดได้ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นพื้นที่เมืองเก่าของชุมชนดั้งเดิมทำให้มีการใช้ประโยชน์ภายในพื้นที่อย่างหนาแน่น ตัวตลาดจึงถูกปิดล้อมด้วยพื้นที่ชุมชนอยู่แล้วทำให้ยากต่อการขยายตัวจึงมีการรื้อถอนพื้นที่ข้างเคียงตลาด เช่น บริเวณป้อมแพลงไฟฟ้า ถนน และซอยทำให้การสัญจรเป็นไปด้วยความลำบากและถนนบางเส้นต้องปิด

เวลาดำเนินการของตลาดสดที่มีสินค้าอุปโภคบริโภคเริ่มตั้งแต่เช้ามืด แต่สำหรับตลาดพระประแดงที่เป็นตลาดขนาดใหญ่และมีบทบาทของการเป็นตลาดค้าส่งอีกทางหนึ่งจึงทำให้ระยะเวลาของการขายจึงเร็วมากยิ่งขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่เวลา 02.30-11.30 น. สินค้าประเภทพืชผักผลไม้เป็นสินค้าที่ต้องการใช้พื้นที่ในการจัดวางและขนถ่ายมากทำให้ต้องการพื้นที่เพิ่มขึ้นในการขนถ่ายสินค้านอกเหนือไปจากพื้นที่การขาย โดยบทบาทของการเป็นตลาดขนาดใหญ่ที่มีการจับจ่ายซื้อสินค้าครั้งละมาก ๆ เพื่อไปเป็นเสบียงในโรงงานหรือเรือเดินสมุทร เมื่อตกลงซื้อกันแล้วก็จะขนย้ายไปยังพาหนะของผู้ซื้อที่จอดอยู่ห่างไกลออกไป อุปกรณ์ในการลำเลียงจะใช้เป็นรถเข็นสองล้อ ดังนั้นจึงมีการใช้พื้นที่การจราจรในการลำเลียงสินค้าโดยรถเข็นสินค้าสองล้ออย่างคับคั่งและเร่งรีบเบียดสวนกันไปมาบนพื้นที่ตลาดและพื้นที่ลำเลียง ด้วยพื้นที่อันเป็นข้อจำกัดทำให้การจอดรถต้องจอดในพื้นที่ระยะไกลจากระยะของพื้นที่การค้า การจับจ่ายจึงเป็นไปอย่างแออัดและไม่สะดวกเท่าใดนัก รวมทั้งการลำเลียงสินค้าโดยใช้รถบรรทุกซึ่งเป็นรถที่มีขนาดใหญ่จึงต้องการพื้นที่ในการจอดและลำเลียงที่มากขึ้นทำให้การขนส่งเกิดการรื้อถอนโดยใช้พื้นที่ถนนและทางสาธารณะมากขึ้นทุกขณะและต้องทำการขนส่งในช่วงยามวิกาลเพื่อเลี่ยงความแออัดกรณีดังกล่าวส่งผลให้มีการขยายขอบเขตพื้นที่การค้าเกินขนาดจากตลาดไปสู่พื้นที่ชุมชนทำให้เกิดความสับสนและทับซ้อนในการใช้ที่ดิน และก่อให้เกิดความเดือดร้อนและรำคาญต่อคนในชุมชนด้วยเช่นกัน

ลักษณะของการพยายามจัดหาพื้นที่ทางการค้าเพิ่มเติมเป็นการใช้วิธีขยายออกไปในแนวราบตามตะเข็บรอยรั้วหรือพื้นที่ว่างของเมืองพระประแดง โดยมีรูปแบบทางกายภาพในลักษณะ “แผง” แบบแผงลอยเป็นหน่วยในการปูพื้นที่ทำให้พื้นที่ทางการค้าขยายตัวเข้ายึดครองพื้นที่ชุมชนเมืองบริเวณศูนย์กลางชุมชนเกือบทั้งหมด เมื่อพื้นที่ทางการค้าขยายตัวจนไม่สามารถจัดหาพื้นที่ทางเก่าหรือพื้นที่ทางราชการมาจัดเป็นแผงให้เขาเพิ่มขึ้นได้แล้ว ก็จำเป็นต้องจำกัดการขยายตัวของตลาด ทำให้เมืองพระประแดงเริ่มด้อยประสิทธิภาพความเป็นตลาดลงไป แต่หากความต้องการในการซื้อสินค้ายังมีมากขึ้นก็เป็นการเปิดโอกาสให้ตลาดในชุมชนอื่นขยายบทบาทในการให้

ให้บริการต่อไป และข้อจำกัดในการขยายตัวของตลาดทำให้มีความพยายามในการขยายพื้นที่เพื่อการค้าเข้าไปสู่พื้นที่ใกล้เคียงในรูปแบบของการปลูกสร้างอาคารตึกแถวหรืออาคารพาณิชย์ แต่ด้วยพื้นที่ที่จำกัดเมื่อเทียบกับความต้องการที่มีอยู่สูงทำให้พื้นที่อาคารพาณิชย์ที่สร้างขึ้นมีการจำหน่ายในราคาแพงมาก ซึ่งก็ส่งผลต่อต้นทุนของการพาณิชย์กรรมภายในชุมชนให้สูงขึ้นไปอีกเช่นกัน (Kamthorn, 1987: 164-170)

ภาพที่ 3 : ตลาดสดเมืองพระประแดง (Kamthorn, 1987: 166)

4. อุตสาหกรรมกับย่านสลัม : การเปลี่ยนแปลงพื้นที่พักอาศัยกับแหล่งชุมชนแออัดในเมืองพระประแดงและพื้นที่โดยรอบ

4.1 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาสลัมในชุมชนเมือง

ความเป็นสลัมหรือชุมชนแออัดสามารถพิจารณาได้ตามลักษณะทางกายภาพ ประการแรกคือ “ที่ตั้งบ้านเรือน” มักจะมีลักษณะที่แออัดและหนาแน่น โดยตามเกณฑ์ของการเคหะแห่งชาติจะเอาความหนาแน่นอยู่ที่ 15 หลังคาเรือนต่อไร่ หรือ 80 คนต่อไร่ ซึ่งความแออัดและหนาแน่นถือเป็นมาตรวัดที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งสำหรับการพิจารณา รวมทั้งลักษณะที่สับสนและไม่เป็นระเบียบ คือการไม่มีการแบ่งแปลงที่ดินอย่างชัดเจน การปลูกบ้านเป็นไปตามความพอใจไม่มีผังที่เป็นระเบียบ ประการต่อมาในการพิจารณาคือ “สภาพของบ้านเรือน” ซึ่งจะดูที่ลักษณะของความทรุดโทรม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากอายุที่เก่าแก่ของชุมชนทำให้อาคารและสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ทรุดโทรมลง รวมทั้งการขาดการดูแลรักษาอย่างเหมาะสม อีกลักษณะคือไม่ได้สร้างตามแบบแผน คือการไม่มีรูปทรงตามแบบแผนของการสร้างบ้านมาตรฐานทั่วไปคือผิดแผกจากบ้านทั่วไป เช่น มีฝาผนังเหลื่อมกันพอแค่อาศัยได้หรือมีรูปแบบตามแบบแผนแต่ก่อสร้างกันเองอย่างง่าย ๆ รวมทั้งการใช้วัสดุที่ไม่เหมาะสมหรือผิดประเภท เช่น

ไม่ล้างใส่ของ หรือกระดาษาแข็งต่อเติมกันตามมีตามเกิด ประการสุดท้ายคือ “สภาพแวดล้อม” อาทิ ทางเดินเท้าที่ไม่เหมาะสม เล็กแคบไม่เป็นระเบียบ เช่น พาดด้วยไม้ที่หาได้ การระบายน้ำที่ไม่เหมาะสม เช่น ไม่มีทางระบายน้ำ ขึ้นและลงมีน้ำครำ การขาดที่ว่างสาธารณะ หมายถึงการไม่มีพื้นที่ว่างสำหรับการทำกิจกรรมของบุคคลและชุมชน ลักษณะการถ่ายเทอากาศที่ไม่ดีมีสภาพอับชื้น มีดและไม่ถูกสุขลักษณะ การขาดระบบกำจัดขยะทำให้มีขยะเกลื่อนกลาดอยู่ทั่วไป และระบบไฟฟ้าประปาจากรัฐที่ไม่ทั่วถึงโดยเฉพาะในเขตชุมชนบุกรุกที่การติดตั้งต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าของที่ดิน (Sophon, 1985: 1-4)

“การเติบโตของเมือง” เริ่มมีแรงเหวี่ยงภายหลังปี พ.ศ. 2503 แหล่งที่มาของการเติบโตแหล่งหนึ่งคือการใช้ย่ำงบประมาณของรัฐบาลในเขตกรุงเทพมหานคร การลงทุนของเอกชนเติบโตอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองการขยายตัวของตลาดในเมืองใหญ่และถนนหนทางที่ดีขึ้น เขตอุตสาหกรรมปรากฏอยู่หนาแน่นในทางทิศใต้ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงที่สำคัญระหว่างตลาดภายในและตลาดต่างประเทศ ตัวเมืองยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ศูนย์กลางการเดินทางระหว่างประเทศ ศูนย์กลางการเงินและศูนย์กลางการบริหารเป็นปัจจัยที่ทำให้เมืองเติบโตขึ้น จำนวนประชากรของกรุงเทพมหานครซึ่งรวมทั้งธนบุรี นนทบุรี และสมุทรปราการได้เพิ่มขึ้นจาก 1,475,641 คน ในปี พ.ศ. 2490 มาเป็น 2,567,209 คน ในปี พ.ศ. 2503 และเป็น 3,649,471 คน ในปี พ.ศ. 2513 จนถึงปี พ.ศ. 2523 มีประชากรกว่า 5,153,902 คน ซึ่งอัตราการเพิ่มจำนวนของประชากรในเมืองหลวงจึงมีส่วนที่เกิดขึ้นจากการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในเมืองเป็นจำนวนมาก และการเพิ่มขึ้นประชากรเมืองอย่างรวดเร็วโดยการอพยพเข้าสู่เมืองเป็นเหตุให้เกิดปัญหาชุมชนสลัมที่มีพลอันไม่พึงประสงค์ (Akin, 1982: 12-20)

เมื่อเกิดการอพยพเข้ามาในเมืองก็ต้องหาที่อยู่อาศัยแต่ด้วยรายได้ที่ค่อนข้างต่ำแรงงานอพยพมีความสามารถหรือโอกาสที่จำกัดในการจัดหาที่อยู่อาศัยซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่และสภาพที่ดูไม่ค่อยดีเท่าใดนักและไม่ห่างไปจากพื้นที่สลัม ในทางปฏิบัติพวกเขาจะเช่าที่ดินปลูกบ้าน เช่าบ้านหรือบุกรุกปลูกสร้างบ้านเรือนบนที่ดินว่างเปล่าต่าง ๆ และจะเช่าอยู่อาศัยบนที่ดินและบ้านที่ราคาถูกหรือต่ำกว่ามาตรฐานในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเมื่อพื้นที่กับประชากรมีอัตราส่วนที่หนาแน่นขึ้นก็ส่งผลให้พื้นที่พักอาศัยดังกล่าวก็กลายเป็นสลัมในที่สุด สำหรับผู้มีรายได้น้อยการเป็นเจ้าของที่ดินย่อมจะเป็นไปได้อย่างหนึ่งในการครอบครองที่ดินคือการเช่าที่ดินเพื่อปลูกบ้านในราคาถูก ซึ่งเจ้าของที่ดินก็สามารถแบ่งเช่าที่ดินเพื่อผลประโยชน์ตอบแทนได้อีกทางหนึ่งโดยเฉพาะในพื้นที่เขตรอบนอกกรุงเทพมหานครที่ทางเลือกและผลตอบแทนในการใช้ประโยชน์ทางที่ดินยังมีไม่มากนัก จึงยังมีความเป็นไปได้ที่แรงงานจะสามารถเช่าที่ดินปลูกบ้านได้ เช่น สลัมในเมืองสมุทรปราการ นอกจากนี้ปัจจัยเฉพาะในการเกิดสลัมอย่างในกรณีของเมืองพระประแดงมาจากการที่เป็นพื้นที่ที่ใกล้เคียงกับแหล่งงาน หรืออยู่ใกล้โรงงานอุตสาหกรรมการเดินทางจากแหล่งงานกลับที่พักได้สะดวก รวมทั้งเกี่ยวเนื่องกับประเด็นด้านความสามารถในการจ่ายค่าพักอาศัยที่สอดคล้องกับรายได้อันจำกัด

4.2 ปัญหาแหล่งสลัมในชุมชนเมืองพระประแดง

จำนวนสลัมในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลพบว่า ในปี พ.ศ. 2483 มีจำนวนสลัมทั้งสิ้น 86 แห่ง รวม

ประชากรในสลัมมีประมาณ 85,282 คน ในปี พ.ศ. 2503 จำนวนสลัมเพิ่มขึ้นเป็น 361 แห่ง และประชากรในสลัมมีทั้งสิ้น 357,986 คน จนถึงปี พ.ศ. 2528 นับรวมสลัมมีกว่า 1,020 แห่ง และจำนวนประชากรในสลัมมีมากถึง 1,011,483 คน จะเห็นได้ว่ามีอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนสลัมจากจำนวนเพียงแค่หลักสิบในปี พ.ศ. 2486 ในระยะเวลาเพียง 40 กว่าปี กลับมีจำนวนสลัมเพิ่มขึ้นถึงกว่าพันแห่งและประชากรในสลัมอีกกว่าล้านคนถือเป็นจำนวนมากที่สะท้อนถึงการขยายตัวที่ล้นเกินของเมือง (Pornchokchai, 1985: 27-28)

จากข้อมูลในปี พ.ศ. 2528 ในส่วนของเมืองสมุทรปราการมีตัวเลขจำนวนสลัมกว่า 45 แห่งด้วยกัน โดยมีประชากรในสลัมรวมแล้วกว่า 34,400 คน ซึ่งมีที่ดินหลักในการพักอาศัยเป็นของเอกชนถึง 71.1 เปอร์เซ็นต์ แต่ข้อมูลไม่ปรากฏการเป็นสลัมบุกรุกหรือการถูกละทิ้งชุมชนนั้นเท่ากับว่าสลัมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นบริเวณสมุทรปราการรวมทั้งพระประแดงเป็นรูปแบบสลัมที่ถูกกฎหมายซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการเป็นพื้นที่ในเขตปริมณฑลหรือห่างไกลจากศูนย์กลางกรุงเทพมหานครในระยะ 10 กิโลเมตร ดังนั้นแม้จะมีการเพิ่มขึ้นของความเป็นชุมชนสลัมแต่ส่วนใหญ่พื้นที่อาศัยที่เจ้าของเป็นภาคเอกชนก็ยังมีทางเลือกในการหาผลตอบแทนจากที่ดินไม่ได้มากนัก จึงทำให้การปล่อยให้เช่าที่ดินปลูกบ้านก็เป็นคำตอบแทนที่สมเหตุสมผลต่อสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ซึ่งก็เป็นความพึงพอใจทั้งต่อเจ้าของที่ดินและผู้เช่าในชุมชนสลัม

สลัมบริเวณชุมชนพระประแดงยังถือเป็น “สลัมโรงงาน” หรือสลัมที่เติบโตของการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในระดับต่าง ๆ ตามทฤษฎีของ Ernest ที่พื้นที่โซน 2 เขตปรับเปลี่ยนที่เป็นพื้นที่จัดการศูนย์กลางจะขยายตัวกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและพื้นที่พักอาศัยของคนงานตามโรงงานและกลายเป็นแหล่งชุมชนแออัด ซึ่งการเกิดขึ้นของพื้นที่สลัมในบริเวณใกล้โรงงานอุตสาหกรรมและใกล้พื้นที่ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจก็เนื่องมาจากคนงานอพยพในระยะแรกจะแทรกตัวเองอยู่ในพื้นที่ที่ใกล้แหล่งงานที่สุด แต่เนื่องจากมีรายได้น้อยจึงต้องเลือกอยู่อาศัยในบ้านเช่า ห้องเช่าราคาถูกที่มีสภาพเสื่อมโทรมเพื่อให้สามารถหางาน หรือเดินทางไปทำงานได้ง่ายโดยไม่เสียค่าเดินทางมากขึ้นไปอีก รวมทั้งยังใกล้พื้นที่ตลาดที่จะสามารถจับจ่ายใช้สอยหาสินค้ามาอุปโภคบริโภคได้ง่ายกว่า ซึ่งพื้นที่พระประแดงเป็นเขตอุตสาหกรรมใหม่ที่ถูกกำหนดขึ้น การเกิดสลัมใหม่ขึ้นเป็นจำนวนมากเพราะการดึงดูดแรงงานของภาคอุตสาหกรรมในบริเวณนี้ นอกจากนี้ยังปรากฏว่า สลัมจะมีอยู่หนาแน่นกับพื้นที่ที่เป็นพื้นที่เมือง (Urbanized areas) ซึ่งการดำรงอยู่ของสลัมมีส่วนสัมพันธ์กับการรวมศูนย์ทางเศรษฐกิจในรูปของศูนย์กลางย่อยของเมือง ซึ่งศูนย์กลางย่อยของเมืองในเขตสมุทรปราการจะมีบางนา สำโรง สำโรงใต้ รวมทั้งพระประแดง นั้นหมายความว่า การเกิดสลัมมีความสัมพันธ์กับศูนย์กลางเศรษฐกิจต่าง ๆ ข้อสังเกตแรกคือการขยายตัวของจำนวนและตัวสลัมขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอุตสาหกรรม ข้อสังเกตที่สอง บริเวณพาณิชยกรรมและแหล่งที่อยู่อาศัยจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด หมายถึง การพัฒนาของศูนย์เศรษฐกิจด้านพาณิชยกรรมขึ้นอยู่กับการพัฒนาของเขตที่อยู่อาศัย ซึ่งบริเวณที่มีคนหนาแน่นมากขึ้นเท่าใดกิจกรรมทางธุรกิจก็ขยายตัวตามไปด้วยเท่ากับว่าเขตพาณิชยกรรมไม่ได้ดำรงอยู่โดยตัวของมันเองอย่างเดียวแต่ยังขึ้นอยู่กับการเติบโตของเขตชุมชนในบริเวณนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน ดังนั้นชุมชนเมืองพระประแดงที่มีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมและการขยายตัวของย่านพาณิชยกรรมหรือย่านตลาดก็เป็นปัจจัยเชื่อมโยงที่ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของชุมชน

สลัมในพื้นที่เมืองพระประแดงด้วยเช่นกัน (Pornchokchai, 1985: 31-37)

ความหนาแน่นที่เพิ่มขึ้นในย่านการค้าและอิทธิพลของการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมได้ส่งผลกระทบต่อความหนาแน่นในย่านที่พักอาศัยด้วย ที่พักอาศัยที่เบาบางในย่านสวนผลไม้ทางตอนเหนือของชุมชนพระประแดงเริ่มหนาแน่นขึ้น โดยเฉพาะในหมู่บ้านผู้มีรายได้ต่ำจะพบว่าบ้านเรือนที่ปลูกชิดติดกันจนเกิดตรอกซอยมากเป็นลักษณะแหล่งเสื่อมโทรมแบบชุมชนแออัด ส่วนย่านพักอาศัยทางตอนใต้ยังทวีความหนาแน่นสูง โดยเฉพาะบริเวณชุมชนแออัดริมแม่น้ำลำคลอง ซึ่งการเข้าถึงพื้นที่พักอาศัยดังกล่าวไม่สามารถเข้าถึงโดยรถยนต์ขนาดใหญ่ได้เนื่องจากขนาดทางเข้าจะแคบและเล็กทำให้ต้องเข้าถึงด้วยการเดินเท้า จักรยาน จักรยานยนต์และรถสามล้อเป็นส่วนใหญ่ ทั้งเรื่องอาคารที่พักอาศัยในชุมชนเมืองพระประแดงเป็นชุมชนเก่าแก่ตัวอาคารที่มีอยู่จึงมีสภาพเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้การเกิดสลัมในพื้นที่สวนผลไม้ตอนเหนือของชุมชนพระประแดงและย่านที่พักอาศัยทางตอนใต้ของชุมชนพระประแดงยังสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างพื้นที่พักอาศัยในโซน 2 บริเวณรอบนอกใกล้เคียงกับศูนย์กลางเมืองที่ใกล้กับแหล่งงานย่านโรงงานอุตสาหกรรมและย่านตลาดตามทฤษฎีโครงสร้างเมืองแบบวงแหวนด้วยเช่นกัน

ชุมชนเมืองพระประแดงในช่วงปี พ.ศ. 2525-2530 ถือเป็นช่วงที่มีสภาพเป็นชุมชนเมืองอย่างเต็มตัว แม้ว่าชุมชนในพื้นที่สวนจะพยายามดำรงชีวิตอยู่ในรูปแบบชีวิตแบบชนบทความขัดแย้งก็ปรากฏในสภาพบ้านเรือนที่หนาแน่นตามบริเวณริมแม่น้ำ คลองและในสวนหมาก การอพยพย้ายถิ่นเข้ามาหางานของผู้คนก็จะยังมีปริมาณที่มากขึ้น ทั้งผู้อพยพส่วนใหญ่ก็เข้ามาเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งเป็นผู้ที่มีรายได้ต่ำ ดังนั้นจึงทำให้อยู่ในสภาวะฝืดเคืองและต้องดิ้นรนในการหาที่พักอาศัยราคาถูกอยู่ แนวโน้มของการเกิดขึ้นของที่พักอาศัยจึงเป็นรูปแบบการบุกรุกพื้นที่ว่างและการเพิ่มความหนาแน่นของแหล่งเสื่อมโทรมเดิม ซึ่งพื้นที่ของชุมชนเมืองพระประแดงที่เอื้อต่อการบุกรุกและก่อให้เกิดเป็นชุมชนสลัม ดังนั้นปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมและสลัมจึงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ชุมชนเมืองพระประแดงเพราะตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับแหล่งงานของโรงงานอุตสาหกรรมและใกล้ตลาดสินค้าอุปโภคบริโภค (Kunchol, 1987: 64)

ในเมืองพระประแดงมีชุมชนแออัดกระจายตัวอยู่หลายที่โดยเฉพาะตามแหล่งใกล้โรงงานอุตสาหกรรมตามข้อมูลของ Pornchokchai (1985) พบว่ามีชุมชนสลัมเรียงรายอยู่ตามเส้นทางถนนใกล้โรงงานบริเวณใกล้เคียงชุมชนเมืองพระประแดงทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำ อาทิ **เส้นทางนปูเจ้าสมิงพราย** มีชุมชนริมคลองบางนางเกร็ง ฝั่งตะวันตก ชุมชนหน้าวัดสำโรงใต้ ชุมชนข้างโรงงานกระดาษไทยสก็อต ชุมชนด้านตะวันตกของโรงเรียนนัฏฐเวศน์ **เส้นทางสุขสวัสดิ์** มีชุมชนริมคลองครุฑนอก ตะวันตก ชุมชนวัดครุฑใน ชุมชนโค้งในถนนสุขาภิบาล 8 ด้านถนนสุขสวัสดิ์ **เส้นทางนครเขื่อนขันธ์** ชุมชนฝั่งใต้คลองใต้ ชุมชนริมถนนนครเขื่อนขันธ์ด้านใต้ **เส้นทางราษฎร์บูรณะ** มีชุมชนบริเวณสุดถนนราษฎร์บูรณะ ชุมชนกลางสวนระหว่างถนนราษฎร์บูรณะกับสุขาภิบาล 12 และ**เส้นทางเพชรหึง** มีชุมชนหลังโรงงานสกัดน้ำมันรำ ชุมชนด้านตะวันตกของโรงงานเบทาโกร เป็นต้น

ภาพที่ 4 : ชุมชนแออัดริมคลองในชุมชนเมืองพระประแดง

(Kunchol, 1987: 116)

จากข้อมูลในปี พ.ศ. 2528 พบว่าชุมชนสลัมบริเวณรอบเมืองพระประแดงส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่มีอายุการอยู่อาศัยยาวนานระหว่าง 10-30 ปี คือเป็นช่วงตั้งแต่การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กำหนดให้จังหวัดสมุทรปราการ รวมทั้งพื้นที่เมืองพระประแดงเป็นพื้นที่การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมจากกรุงเทพมหานครส่งผลให้มีการเคลื่อนที่ของแรงงานมาตั้งรกรากพักอาศัยและขยายตัวเป็นชุมชนสลัมนับแต่นั้นมา ด้านเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชุมชนสลัมย้านี้ตั้งอยู่ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของเอกชนและเป็นการเช่าที่อยู่อาศัยอย่างถูกกฎหมายทั้งหมด จึงเห็นได้ว่าชุมชนสลัมโดยรอบพระประแดงเป็นพื้นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหม่และค่อนข้างไกลจากพื้นที่กรุงเทพมหานครที่หนาแน่นกว่าถึง 10 กิโลเมตร ดังนั้นแม้ว่าจะมีการขยายตัวและการพัฒนาของชุมชนเมืองแต่ในส่วนของเจ้าของที่ดินก็มีทางเลือกในการได้รับผลตอบแทนจากการใช้ที่ดิน ในทางอื่นน้อย การแบ่งห้องและแบ่งที่ดินให้เช่าจึงถือเป็นผลประโยชน์ที่พึงพอใจต่อเจ้าของที่ดิน อีกทั้งราคาที่ดินก็ยังไม่ได้สูงมากเทียบเท่ากับกรุงเทพมหานคร ดังนั้นจึงมีราคาที่ดินที่แรงงานหรือประชากรในสลัมผู้มีรายได้ต่ำก็ยังสามารถมีเงินในการจ่ายค่าเช่าที่ดินได้จึงไม่เกิดการบุกรุกที่ดินอย่างผิดกฎหมายเหมือนอย่างชุมชนอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร จึงถือได้ว่าลักษณะการเกิดขึ้นของสลัมย่านพระประแดงก็มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสลัมในกรุงเทพมหานคร (Pornchokchai, 1985: 204-205)

5. บทสรุป

งานวิจัยเรื่อง “คน พื้นที่ เมืองและอุตสาหกรรม : ว่าด้วยเรื่องปฏิสัมพันธ์ของคนกับการขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรมในพื้นที่เมืองพระประแดงยุคพัฒนา” เป็นงานที่ทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของเมืองพระประแดงภายหลังการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ซึ่งเกิดความพยายามผลักดันและกำหนดให้สมุทรปราการเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมจากกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้พื้นที่ชุมชนเมืองพระประแดงจึงกลายเป็นพื้นที่การปะทะกันระหว่างพื้นที่ของความเป็นชุมชนเก่าดั้งเดิมกับการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ที่ผุดขึ้นมาเป็นจำนวนมากโอบล้อมพื้นที่เก่าชั้นในของชุมชนเมืองพระประแดงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เชิงกายภาพและการปรับเปลี่ยนของวิถีชีวิตและโครงสร้างหน้าที่ของคนในชุมชน

โดยงานได้พยายามตอบคำถามสำคัญ 3 ข้อ คือ **ข้อแรก** การปะทะของพื้นที่ชุมชนเก่ากับพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมใหม่ในเขตชุมชนเมืองพระประแดงระหว่าง พ.ศ. 2503-2530 เป็นอย่างไร **ข้อที่สอง** คือส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางการค้า(ย่านตลาด)ของชุมชนเมืองพระประแดงอย่างไร และ **ข้อที่สาม** คือส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่พักอาศัยกับแหล่งชุมชนแออัด(ย่านสลัม)ในเมืองพระประแดงและพื้นที่โดยรอบอย่างไร

ด้านการปะทะของพื้นที่ชุมชนเก่ากับพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมใหม่ในเขตชุมชนเมืองพระประแดงระหว่าง พ.ศ. 2503-2530 เห็นได้ว่าภายหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติส่งผลทำให้มีการผลักดันภาคอุตสาหกรรมในประเทศให้เพิ่มขึ้น จึงเกิดการขยายตัวของพื้นที่โรงงานในกรุงเทพมหานครจนหนาแน่นและต้องกระจายออกไปสู่เมืองบริบทที่มีศักยภาพซึ่งก็เป็นไปตามทฤษฎีพื้นที่และเมืองหลักที่พัฒนาจากทฤษฎีขั้วความเจริญ (Growth Pole) ของ Francois Perroux ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่ภูมิภาคของประเทศโดยคัดสรรเมืองที่มีศักยภาพทำให้ทั้งจังหวัดสมุทรปราการและอำเภอพระประแดงเกิดการขยายตัวของโรงงานเป็นจำนวนมาก ซึ่งช่วง พ.ศ. 2527 สัดส่วนของโรงงานในที่ตั้งอยู่ในอำเภอพระประแดงมีจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของโรงงานทั้งหมดที่มีอยู่ในจังหวัดสมุทรปราการ จึงถือได้ว่าอำเภอพระประแดงเป็นพื้นที่สำคัญพื้นที่หนึ่งที่มีศักยภาพรองรับการขยายความเจริญในภาคอุตสาหกรรมจากกรุงเทพมหานครที่ได้รับการคัดเลือกโดยรัฐ อย่างไรก็ตามสัดส่วนการขยายจำนวนโรงงานในอำเภอพระประแดงนั้นกลับเป็นการขยายไปตามพื้นที่รอบนอกเมือง แต่พื้นที่ชุมชนเมืองเก่าอย่างในตำบลตลาดกลับมีโรงงานเพียงแค่ 4 แห่งด้วยกัน ซึ่งก็สะท้อนว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าซึ่งเป็นย่านตลาดทำให้มีอัตราการใช้สอยที่ดินเกือบเต็มพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งเศรษฐกิจชุมชนที่ไม่เหมาะกับการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทำให้พื้นที่ดังกล่าวถูกเว้นจากการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมให้เป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจชุมชนย่านตลาดแบบโซน 1 และมีพื้นที่ที่มีโรงงานอุตสาหกรรมและแหล่งสลัมจำนวนมากแบบโซน 2 ล้อมรอบตามทฤษฎีโครงสร้างเมืองแบบวงแหวนของ Ernest

ข้อมูลจำนวนประชากรระหว่างจังหวัดสมุทรปราการที่ถือเป็นพื้นที่ภาพรวม อำเภอพระประแดงหรือพื้นที่เขตเมืองชั้นนอก และเขตเทศบาลเมืองพระประแดงหรือตัวชุมชนเมืองพระประแดงชั้นใน พื้นที่ทั้งสามส่วน

ก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยยะที่น่าสนใจ โดยข้อมูลประชากรของจังหวัดสมุทรปราการและอำเภอเมืองพระประแดงมีการเพิ่มขึ้นมากอย่างต่อเนื่อง แต่กลับกันจำนวนประชากรของเขตเทศบาลเมืองพระประแดงกลับมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในระดับต่ำเมื่อเทียบกับอีกสองพื้นที่ที่ทั้งยังมีประชากรย้ายออกจากพื้นที่มากกว่าการย้ายเข้า ซึ่งส่วนนี้อาจวิเคราะห์ตามทฤษฎีของโครงสร้างเมืองแบบวงแหวนได้เช่นกัน ซึ่งเขตเทศบาลเมืองพระประแดงคือโซน 1 ซึ่งเป็นศูนย์กลางเมือง และมีวงรอบที่สอง โซน 2 เป็นเขตหรือพื้นที่ปรับเปลี่ยนซึ่งจะเป็นการค้า โรงงานอุตสาหกรรมและที่พักอาศัยผู้มีรายได้ต่ำ ซึ่งก็ค่อนข้างตรงรูปแบบโครงสร้างเมืองพระประแดงที่จะมีโรงงานล้อมรอบเขตศูนย์กลางหรือชุมชนตลาดเก่า

โดย Ernest ได้กล่าวถึงผู้อพยพใหม่ว่า การเข้ามาในพื้นที่เมืองในขั้นแรกจะเข้ามาอยู่บริเวณศูนย์กลางเมืองที่เป็นห้องเช่าราคาถูกและทำให้มีโอกาสหางานประเทศใช้แรงงานหรืองานรายได้ต่ำประกอบอาชีพ ต่อมาเมื่อตั้งถิ่นฐานได้และมีฐานะดีขึ้นก็จะเกิดการอพยพออกจากพื้นที่ศูนย์กลางไปขยายขยายที่อยู่ใหม่ในเขตรอบนอกศูนย์กลางหรือไปยังย่านชานเมือง โดยกรณีนี้อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่เมืองเก่าและเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่มีความหนาแน่นอยู่แต่เดิมแล้วทำให้เป็นไปได้ว่าผู้คนที่ย้ายออกจากพื้นที่ส่วนหนึ่งจะเป็นกลุ่มคนที่เริ่มสะสมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่งแล้วจึงทำการอพยพย้ายออกไปสู่พื้นที่ด้านนอกแบบโซน 3 โซน 4 และโซน 5 ซึ่งก็มีกลุ่มอาคารพาณิชย์และบ้านจัดสรรเกิดขึ้นตามลำดับหลายพื้นที่ในสมุทรปราการ (Niphan, 2014: 153)

ด้านการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางการค้า(ย่านตลาด) ของชุมชนเมืองพระประแดง จากภาคอุตสาหกรรมที่เติบโตบริเวณพื้นที่โดยรอบเขตเมืองพระประแดง ทำให้พื้นที่ย่านการค้าอย่างตลาดพระประแดงก็เริ่มมีการปรับเปลี่ยนความหมายจากเดิมให้เป็นพื้นที่การค้าและบริการที่รองรับผู้อพยพและคนจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากตัวเลขสถิติพบว่า ภาคการเกษตรมีผลผลิตปรับลดลง ตรงกันข้ามกับภาคอุตสาหกรรมที่ผลผลิตเติบโตขึ้น แต่ที่น่าสนใจคือภาคการค้าและบริการกลับมาอัตราการเติบโตสูงสุดเมื่อเทียบกับภาคการผลิตทั้งสามส่วน โดยประเด็นนี้สามารถวิเคราะห์ได้โดยใช้ทฤษฎีฐานเศรษฐกิจชุมชนเมือง ซึ่งเป็นแนวคิดที่พยายามอธิบายถึงรายได้หลักที่ไหลเข้ามาสู่ชุมชนเมือง โดยเกิดจากการที่พื้นที่เมืองเกิดการตั้งขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้เมื่อโรงงานอุตสาหกรรมผลิตและขายสินค้าออกไปภายนอกพื้นที่ได้ จะทำให้มีรายได้เข้ามาอยู่ในเมือง โรงงานก็จะจ่ายออกเป็นต้นทุนซื้อวัตถุดิบ และค่าแรงคนงาน ทำให้เศรษฐกิจเข้ามาหมุนเวียนอยู่ในชุมชน 2 ส่วนทั้ง การซื้อวัตถุดิบของโรงงานที่ส่วนหนึ่งก็เข้ามาซื้อยังตลาดพระประแดง และคนงานที่ก็จะเข้ามาจับจ่ายใช้สอยข้าวของเครื่องใช้ในชีวิต ทำให้จากภาคอุตสาหกรรมที่เติบโตในเมือง ก็เกิดการหมุนเวียนทางการเงินภายในชุมชน และทำให้ย่านศูนย์กลางตลาดเติบโตขึ้นด้วยเช่นกัน (Vichienoi, 2014: 98 – 101)

ในพื้นที่ตลาดเมื่อการค้าขยายตัวแต่พื้นที่ชุมชนเมืองชั้นในหรือพื้นที่ตลาดกลับมีจำกัดจึงเกิดลักษณะของความแออัดทั้งในพื้นที่ศูนย์กลางหรือตัวตลาดเอง และความแออัดในพื้นที่วงกลมวงที่สองที่เรียกว่า เขตปรับเปลี่ยน โดยความแออัดในพื้นที่ศูนย์กลางอย่างตลาดพระประแดงเมื่อพื้นที่ใช้สอยหนาแน่นไม่มีที่ว่างเพียงพอจึงทำให้มีการรุกร้าไปยังบริเวณพื้นที่ว่างเล็ก ๆ ริมทาง ตรอกซอกซอยในลักษณะหาบเร่แผงลอยที่ขยายตัวต่อเนื่องไปยังพื้นที่แนวราบต่าง ๆ ของเขตชุมชนเมือง ซึ่งถือเป็นพื้นที่ตะเข็บรอยรั้วต่าง ๆ ของเมืองทำให้ตลาด พื้นที่การ

ค่าและบริการขยายตัวขึ้นแทรกซึมเข้าไปในที่ว่างจนหนาแน่นเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อตลาดขยายตัวไม่ได้เกิดความหนาแน่นล้นเกินก็ทำให้เกิดการพัฒนาธุรกิจอื่น ๆ นอกพื้นที่ที่เริ่มเติบโตขึ้นมาโดยเฉพาะการสร้างตึกแถวและอาคารพาณิชย์ขยายไปตามริมถนนและเกิดเป็นพื้นที่การค้าและบริการใหม่เพิ่มขึ้นแต่ก็มีราคาสูงเพิ่มตามไปด้วย ซึ่งอาจขยายไปยังโซน 3 ของทฤษฎีโครงสร้างเมืองแบบวงแหวนของ Ernest ซึ่งคนในพื้นที่ศูนย์กลางหรือโซน 1 ที่หนาแน่นเมื่อเริ่มเก็บเงินสร้างฐานจะได้ก็จะขยายออกจากโซน 1 ที่แออัด ไปอยู่ตามพื้นที่โซน 3 ผู้มีรายได้ปานกลาง โซน 4 ผู้มีฐานะดี หรือโซน 5 ที่อยู่เขตชานเมืองแต่สภาพแวดล้อมดี เดินทางเข้าเมืองได้สะดวก

ด้านการเปลี่ยนแปลงพื้นที่พักอาศัยกับแหล่งชุมชนแออัด(ย่านสลัม)ในเมืองพระประแดงและพื้นที่โดยรอบ เมื่ออุตสาหกรรมเติบโตในพื้นที่ก็เกิดการอพยพเข้ามาของคนเพื่อมาเป็นแรงงานในโรงงาน เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจรวมทั้งพื้นที่การค้าและบริการ เมื่อมีคนเข้ามาก็ทำให้เกิดอุปสงค์ในที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น แต่เมื่อรายได้มีจำกัดจึงทำให้ต้องอยู่อาศัยร่วมกันในพื้นที่ขนาดเล็กจนกลายเป็นพื้นที่ชุมชนแออัดหรือพื้นที่สลัม โดยอำเภอพระประแดงจะมีชุมชนแออัดเป็นลักษณะของสลัมโรงงาน คือเป็นที่อยู่อาศัยของคนโรงงาน ซึ่งมีความน่าสนใจตรงที่ว่า การเกิดขึ้นของสลัมมักมีความสัมพันธ์กับศูนย์กลางทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ซึ่งในพื้นที่อำเภอพระประแดงก็มีทั้งย่านอุตสาหกรรมและย่านพาณิชยกรรมซึ่งถือเป็นศูนย์กลาง 2 รูปแบบ โดยสลัมโรงงานจะเกิดขึ้นบริเวณใกล้เคียงกับโรงงานที่ขยายตัวอยู่บริเวณโซน 2 หรือเขตปรับเปลี่ยนตามทฤษฎีของ Ernest เช่นกัน แต่ก็ยังมีปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการค้ากับย่านตลาดด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังมีประเด็นที่น่าสนใจว่า ย่านพระประแดงกลับเป็นย่านสลัมที่ไม่มีข้อมูลการฟ้องร้องไล่ที่ซึ่งอาจเป็นผลมาจากพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่เมืองในเขตรอบนอกกรุงเทพมหานคร แม้ว่าจะมีความเจริญเข้ามาแล้วบ้างแต่ก็ยังไม่ได้มีราคาที่ดินที่สูงมากนัก ประกอบกับเจ้าของที่ดินก็ยังไม่ได้มีทางเลือกในการหาผลประโยชน์จากพื้นที่จึงทำให้กลายเป็นการเจรจาต่อรองราคาค่าเช่าระหว่างกันยังเป็นไปด้วยดี โดยพื้นที่สลัมที่เกิดขึ้นในย่านนี้คือ พื้นที่สวนด้านเหนือของเมืองพระประแดงที่เริ่มมีหมู่บ้านผู้มีรายได้ต่ำเกิดขึ้นรวมทั้งสลัมบริเวณใกล้เคียงโรงงาน อาทิ ตามถนนปู่เจ้าสมิงพราย ถนนสุขสวัสดิ์ ถนนเขื่อนขันธ์และถนนเพชรหึงส์ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการขยายตัวของความแออัดในพื้นที่โซน 2 ทั้งการเป็นพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมและการเป็นที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อยหรือแหล่งสลัมไปพร้อมกัน

จึงกล่าวได้ว่าจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่พยายามผลักดันความหนาแน่นต่าง ๆ ออกจากกรุงเทพมหานครไปยังส่วนภูมิภาคที่มีศักยภาพ ทำให้เมืองพระประแดงเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติที่ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน พื้นที่ เมืองและอุตสาหกรรม ทั้งการปะทะของพื้นที่ชุมชนเก่ากับพื้นที่อุตสาหกรรมใหม่ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางการค้าย่านตลาด และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่พักอาศัยกับการเกิดแหล่งชุมชนแออัดแบบสลัมโรงงาน ในเมืองพระประแดงอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน จึงถือได้ว่านโยบายจากภาครัฐได้สร้างผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงอย่างมากกับพื้นที่เมืองรอบนอกหรือปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร จากกรณีศึกษาเมืองพระประแดงในบทความชิ้นนี้อาจสะท้อนให้ภาครัฐและส่วนภูมิภาคต่างๆ ตระหนักถึงความสำคัญของการวางแผน การเตรียมพร้อมรับมือจากนโยบายดังกล่าวที่ทำให้เกิดอัตราเร่งของกระบวนการสร้างความเป็นเมืองและอุตสาหกรรมที่หากไม่ระมัดระวังก็อาจทำให้พื้นที่ภูมิภาคอื่นๆได้รับผลกระทบและเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังที่เกิดขึ้นกับเมืองพระประแดงได้เช่นกัน

รายการเอกสารอ้างอิง

- Boromthanarat, S. (2001). *Urban developmental design of Phra Pradaeng community*. Bangkok: Department of Urban Design Silpakorn University. (In Thai)
- Bunchornthewakun, D. (2006). *Urbanization and social change in developing countries*. Bangkok: Chulalongkorn University Publishing House. (In Thai)
- Charoensinolarn, C. (2011). *Development discourse: power, knowledge, truth, identity and otherness*. Bangkok: Wiphasa. (In Thai)
- Grable, S. W. (1979). Applying Urban History to City Planning: A Case Study in Atlanta. *The Public Historian*, 4: 45 – 59.
- Kunchol, K. (1987). *Research report on a study for urban Phra PraDaeng redevelopment*. Bangkok : Department of Urban Design and Planning Silpakorn University. (In Thai)
- Limthanakun, W. (1994). *Impacts of modern city systems affecting the neighborhood system of people in Bangkok*. Bangkok: Faculty of Sociology and Anthropology Thammasat University. (In Thai)
- Marc, A. (2002). *Bangkok : place, practice and representation*. London: Routledge.
- Phongprayoon, C. (1986). *Research report on the analysis of the role of the city in Thailand*. Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai)
- Pornchokchai, S. (1985). *1020*. Bangkok: Japanese Volunteer Center in Thailand. (In Thai)
- Rapeephat, A. (1982). *Slum: Problems and solutions*. Bangkok: Thammasat University. (In Thai)
- Thongngern, R. (1987). *Report on the study of urban planning characteristics of Samut Prakan Municipality*. Bangkok: Department of Urban Design Silpakorn University. (In Thai)
- Vichienoi, N. (2014). *Urban Economics and Urban Planning: Theory and Analysis Model.*. Bangkok: Thammasat University Press. (In Thai)